

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví
Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

Bakalářská práce

Sára Kulová

Rozdělené knihovny – Knihovna Karla Teige
Separated libraries – Library of Karel Teige

Poděkování:

Chtěla bych zde poděkovat své rodině, že celý tento proces se mnou vydržela. Můj dík patří i Mgr. Aleně Petruželkové za vedení mé bakalářské práce, cenné rady, poznámky, pomoc a ochotu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26. dubna 2016

.....

Sára Kulová

Abstrakt

Cílem bakalářské práce *Rozdělené knihovny – Knihovna Karla Teigeho* je na základě důležitých životních událostí K. Teiga sledovat jeho tvůrčí činnost a k tomu usouvztažnit jeho osobní knihovnu. Toto téma bude obsahovat v první část práce období Devětsilu a Surrealistické skupiny. V druhé části bakalářské práce se pak zabývám rozdělením knihovny a jejím osudem po roce 1951. Zaměřím se především na Teigovu pozůstalost v Památníku národního písemnictví a její skladbu. Důležitou součástí této druhé části práce jsou dopisy Ministerstva národní bezpečnosti – Velitelství státní bezpečnosti a Sekretariátu národní bezpečnosti, které popisují události mezi zásahem Státní bezpečnosti do bytu Karla Teiga a uložením části Teigovy pozůstalosti do Knihovny Národního muzea. Tato práce by měla přispět k objasnění toho, jak byla Teigova knihovna rozdělena a kam byla nakonec uložena.

Klíčová slova

Karel Teige, Devětsil, Poetismus, Surrealismus, Státní bezpečnost, Knihovna Národního muzea, Památník národního písemnictví, Literární archiv Památníku národního písemnictví

Abstract

The main goal of this thesis titled *Separated libraries – Library of Karel Teige* is based on Teige's important life events to pursue his creative activity and to connect it with his personal library. This topic will form the first part of the thesis – split into period of Devetsil and Surrealist group. In the second part, I deal with the issue of Teige's separated library and its further destiny after 1951. I focus primarily on Teige's estate in the Museum of Czech Literature and on its composition. An important item of this second part are letters between the Ministry of National Security - Headquarters of State Security and the National Security Secretary, which describe an event between the intervention of the State Security into the apartment of Karel Teige and depositing Teige's estate to the National Museum Library. This thesis should help to clarify how Teige's library was separated and where it was deposited.

Keywords

Karel Teige, Devetsil, Poetism, Surrealism, the National Security, the National Museum Library, the Museum of Czech Literature, the Literary archive of the Museum of Czech Literature

Obsah

1. Úvod	7
2. Životopis jako východisko pro poznání Teigevo knihovny	10
2. 1 Teigevo role v uměleckém svazu Devětsil	11
2. 2 Teige a poetismus	14
2.2.1 Teige a architektura	15
2. 2. 2 Teige a divadlo a spolupráce s nakladatelstvími	17
2. 3 Teigevo vztah k surrealismu	18
2. 3. 1 Teigevo uměleckohistorické práce	21
2. 3. 2 Poslední Teigevo životní etapa a sborník Znamení zvěrokruhu	22
3. Teigevo osobní knihovna	25
3. 1 Provenience v Teigevo knihovně	26
3. 2 Literární archiv a Knihovna Národního Muzea	29
3. 3 Zabavené knihy – Knihovna Památníku národního písemnictví	35
3. 3. 1 Analýza Teigovy pozůstalosti v PNP	36
4. Závěr	40
Seznam literatury	43

1. Úvod

Tato práce bude pojednávat o rozdělené knihovně Karla Teiga, který žil v 1. polovině 20. století, kdy Evropa prošla řadou velkých změn. Proto bude alespoň stručně pojednán historický kontext doby. Pro tento přehled budou vybrány tři země – Československo, Rusko a Francie.

V roce 1918 po první světové válce byla založena První republika (Československo) Tomášem Garriguem Masarykem, která trvala až do roku 1938, kdy zanikla po Mnichovské dohodě. Během dvaceti let se Československo proměnilo v průmyslově a kulturně vyspělou evropskou zem. Část levicově orientované intelektuální a umělecké elity se sdružila v umělecký svaz Devětsil.

V roce 1939 Slovensko vyhlásilo samostatnost a po okupaci německými vojsky 15. března 1939 byl na zbytku československého území vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Ačkoliv se toto období vyznačovalo nesvobodou a fungovala cenzura, i v tomto období vznikala významná kulturní díla. V květnu 1945 Československo osvobodili spojenci a byl obnoven demokratický stát. V roce 1948 se v Československu chopila moci Komunistická strana Československa. Země se stala totalitním státem a součástí sovětského bloku. Kulturní oblast byla značně oktrojovaná – existovala především oficiální režimní kultura a menšinová protirežimní, v zahraničí tzv. exilová kultura. Umění bylo omezováno cenzurou a jako oficiální umělecký směr byl prosazen socialistický realismus. Velmi často se jednalo o artefakty oslavující režim a jeho úspěchy. (Česko, 2016)

Rusku první světová válka přinesla rozklad státu. 7. listopadu 1917 byla v Petrohradu ustavena sovětská vláda v čele s Leninem, revolucionářem a marxistickým intelektuálem. Vzhledem k Leninovým zdravotním komplikacím byl nově zřízen úřad Generálního tajemníka ÚV KSSS (do funkce byl dosazen Josif Visarionovič Stalin). Díky této pozici získal moc k odstraňování ideových odpůrců, zejména trockistů. Po Leninově smrti (1924) se moci chopil Stalin. Probíhala násilná kolektivizace zemědělství, budování těžkého průmyslu a infrastruktury, elektrifikace země; zvyšovala se gramotnost obyvatelstva či dostupnost zdravotní péče. Avšak rozvoj země probíhal za cenu likvidace odpůrců režimu a kolektivizace. Radikální společenské změny se projevily ve všech oblastech umění, zvláště v literatuře. Do nové sovětské literatury zasáhla např. skupina avantgardních básníků, patřili mezi ně především futuristé (Velemir Chlebnikov či Vladimír Vladimirovič Majakovskij). (Rusko, 2016) Po předčasných úmrtích (Chlebnikov, 1922) či sebevraždách (Majakovskij,

1930), následovaly procesy, během nichž byli odsouzeni a popraveni četní spisovatelé a básníci (např. Osip Mandelštam).

Francie, další země významná pro kontext k Teigovu životu a dílu, rovněž procházela významnými politickými a společenskými proměnami. Tyto proměny se zrcadlily v dobové literatuře – v přechodu od symbolismu k avantgardě (hlavním představitelem francouzské avantgardy byl Guillaume Apollinaire). V rámci avantgardního hnutí se rozvinul např. dadaismus. Směr, který ovlivnil literaturu a umění v celosvětovém měřítku a který zasáhl české umělce včetně Teigeho, byl surrealismus. K nejvýznamnějším francouzským surrealistům patřili André Breton a Paul Eluard.

Obdobím revolučních změn od první světové války po 50. léta 20. století prošla jedna z nejvýznamnějších postav té doby, český levicově orientovaný kritik a teoretik umění, výtvarný umělec, publicista a překladatel z francouzštiny, Karel Teige. Úkolem bakalářské práce je na základě klíčových životních událostí K. Teiga sledovat jeho tvůrčí činnost a k tomu usouvztažnit jeho osobní knihovnu. Teige byl vnímavý k proměnám nových modernistických směrů, tvůrčím způsobem a zcela originálně uplatňoval impulzy přicházející z domácího i zahraničního umění, a pokud sám nestál u jejich zrodu (poetismus), alespoň se podílel na jejich obohacení (konstruktivismus, surrealismus). Jeho vlastní tvorba je velmi pestrá a rozmanitá. Jde napříč celým uměleckým spektrem od teoretických prací přes grafické úpravy dokumentů, koláže, architekturu až po film. Této rozmanitosti odpovídá složení jeho knihovny. Výsledkem Teigova obrovského, až sebezničujícího pracovního nasazení jsou tisíce stran jak publikovaných, tak nepublikovaných, stovky různorodých kulturních aktivit, typografické a výtvarné práce a překlady. (Wiendl, 2015, str. 5) Díky různorodosti činností Teige získal řadu zajímavých kontaktů, které se odrážejí zvláště v proveniencích knihovny. Teige kromě své umělecké tvorby byl členem redakčních rad řady časopisů a revue. Uveďme například časopisy ReD, Stavba, Revoluce, Čas atd. Jeho aktivity v uměleckých skupinách byly neméně důležité. Byl jedním z hlavních představitelů Uměleckého svazu Devětsil, dále členem Levé fronty či Surrealistické skupiny. Teige byl oceňován i nenáviděn. V závěru života, zvláště po únoru 1948 se jeho levicové názory dostaly do konfliktu s oficiální stranickou ideologií (Teige se nerozpakoval šířit své názory veřejně). Jakmile byl ve sdělovacích prostředcích označen za trockistu, jeho tvůrčí práce nesměla být uveřejňována a tím byl de facto vyloučen ze společnosti. Po jeho smrti, kdy se nedočkal od představitelů oficiální kultury žádného respektu a uznání, byl jeho byt podroben domovní prohlídce – písemnosti a část knih byla zabavena Státní bezpečností.

Stalo se to 3. 10. 1951. Teigově pozůstalosti, která byla v držení Ministerstva národní bezpečnosti, hrozilo zničení (jak dokládá dále uvedená korespondence). Teigovi přátelé a zástupci Národního muzea usilovali o uložení pozůstalosti do literárního archivu. Celý tento proces bude popsán ve třetí kapitole mé práce. Jako primární zdroj budou analyzovány dopisy publikované v Bulletinu Společnosti Karla Teiga Jarmarku umění č. 11-12 z roku 1996. Dále bude prozkoumána Teigova pozůstalost v Památníku národního písemnictví. Jí bude věnována kapitola zaměřená na skladbu knihovny, souvztažnostem s klíčovými životními událostmi a možným důvodům zabavení pozůstalosti StB. Na závěr budou položeny otázky, které jsou hlavním úkolem této bakalářské práce. Proč byla knihovna rozdělena? Co se v současnosti nachází z Teigovy pozůstalosti v těchto institucích? A proč se vůbec zabavovala? Byla opravdu protirežimní a vhodná k úplné likvidaci? Na všechny tyto otázky se pokusím najít odpověď v závěrečné části bakalářské práce.

2. Životopis jako východisko pro poznání Teigeho knihovny

Karel Teige se narodil 13. prosince 1900 v Praze do rodiny Josefa Teigeho, historika a archiváře hlavního města Prahy. Dětství prožil v Neveklově u Benešova, kam se často vracel i o prázdninách. V roce 1911/1912 nastoupil na reálné gymnázium v Křemencově ulici v Praze. K. Teige ve sborníku k 75. výročí reálného gymnázia v příspěvku *Na Křemencárně, čili příspěvek k embryologii jedné generace*¹ vylíčil iniciativu primy C ve školním roce 1911/12, třídy, která v roce 1919 byla prvním poválečným maturitním ročníkem a taktéž genezi skupiny Devětsil v souvislosti se školou. Po odmaturování se přihlásil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde studoval estetiku a dějiny umění (1919-1923).

Jeho první literární i výtvarné práce vznikaly v letech 1916 a 1917. První grafické práce byly publikovány v německém expresionistickém časopise *Die Aktion*², editované Franzem Pfemfertem. Teige společně se svými spolužáky založili časopis *Knihy všeho*³. Zde publikoval pod pseudonymem Karel Vlk, který používal pro své básně, příběhy a překlady. V květnu roku 1916 byla uspořádána první Teigova výstava na Pankráci s přednáškou *Tváří v tvář novému umění*. Na podzim téhož roku napsal první verzi studie *Nová doba ve výtvarném umění*, která byla publikována v časopise *Ruch* (roč. 2, č. 2, s. 33-34)

Z jeho kunsthistorických prací uveďme například studie o malířích Antonínovi Slavičkovi⁴, Paulu Cézannovi⁵ a Edvardu Munchovi⁶ vlivném představiteli moderny, jehož díla se stala východiskem pro expresionismus.

Během koncertu na počest svobody Československa (1918) se Teige seznámil s Emmy Häuslerovou, budoucí manželkou jednoho z členů Devětsilu, architekta Evžena Linharta, která mu později představila spolužačku Josefínu (Jožku) Nevařilovou. Ta se stala jeho celoživotní partnerkou. Před ukončením studia na gymnáziu byl jmenován výtvarným

¹ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Na Křemencárně čili příspěvek k embryologii jedné generace*. rukopis z roku 1946, 17 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Na Křemencárně čili příspěvek k embryologii jedné generace*. strojopis z roku 1946, 28 ll.

² PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Die Aktion*. fragment časopisu.

³ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Knihy všeho*. dva rukopisné sešity z let 1916 - 1917, 65 ll.

⁴ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Antonín Slaviček*. rukopis článku, 6 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Antonín Slaviček*. korektura článku, 7 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Slaviček Antonín*. rukopisná poznámky, 6 ll.

⁵ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Cézanne (Cézannův odkaz)*. rukopisná studie, 15 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Kubismus (Cézanne)*. část rukopisu, 122 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Fleischmann Ivo: V. Majakovskij: Verlaine a Cézanne*. strojopis překladu básně, 8 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Cézanne*. rukopis a strojopisné poznámky, 183 ll.

⁶ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Munch Edvard*. rukopis a strojopisné poznámky, 71 listů.

editorem v časopise *Ruch*. Dále přispíval do časopisů a novin *Čas* (1919- 1921), *Právo lidu* (1919-1922), *Kmen*⁷ (1919), *Lidové noviny* (1919) a *Revoluce* (1919).

Časopis *Revoluce*, jehož editorem byl Břetislav Maria Klika, byla první uměleckou revue, která prezentovala mladou generaci československých umělců. Obsahovala články Teigeho, Jaroslava Seiferta, bratrů Vaňkových, Lva Blatného, Vojtěcha Mixy a Vladislava Vančury a také zde byly publikovány grafické reprodukce od Vojtěcha Sedláčka, Jana Rambouska, Vlastimila Rady, Aloise Wachsmanna, Aloise Moravce a Jana Trampoty.

Z Teigovy překladové činnosti tohoto období uvedme články o Alexandru Mercereauovi, symbolistickém básníkovi a spisovateli, Guillaumovi Apollinairovi⁸ zakladateli moderní francouzské poezie, Julesovi Romainsovi, rakousko-českém spisovateli Franzi Werfelovi, pišícími německy a dalších. O G. Apollinairovi publikoval esej s ilustracemi Josefa Čapka v časopise *Kmen* (roč. 3, č. 7, s. 51-53 a roč. 3, č. 8, s. 61-62)

2. 1 Teigeho role v uměleckém svazu Devětsil

„Léta 1919-1928 byla vnímána jako zlomové období, v němž došlo k štěpení a transformaci stávajících ideových a uměleckých řad, stejně jako k formování řad nových. Problematika ideje řádu, umělecké a společenské uspořádanosti v kontextu avantgardy, ovšem přesahuje hranice takto vymezeného úseku. Umožňuje nám nahlédnout do procesu zrodu jedné z nejucelenějších utopických vizí, k níž moderní české umění a teorie dospěly.“ (Wiendl, 2014, s. 31)

Karel Vaněk, Ladislav Süß a Teige, jakožto budoucí jádro Uměleckého svazu Devětsil, byli rovněž členy Uměleckého klubu. Jednalo se o zájmovou uměleckou organizaci okolo movitého hudebního mecenáše V. V. Šaka. Záhy zde vznikla i první ryze generační časopisecká tribuna – časopis *Orfeus*. Stalo se tak v únoru 1920 na večeru mladých v Obecním domě. Vyšla pouze tři čísla, poslední číslo vyšlo v dubnu 1921. První číslo obsahovalo reprodukováné ukázky Teigeho výtvarné tvorby. Jednalo se o tři linorytové ilustrace ke knize Ivana Suka *Lesy a ulice*.

⁷ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Vůdce české moderny*. článek, celé číslo *Kmene*.

⁸ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Apollinaire a jeho doba*. rukopisná studie, 30 ll a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Guillaume Apollinaire* (Několik poznámek k českému překladu *Pásma*). fotokopie článku, 5 ll a článek, 9 ll.

Umělecký svaz Devětsil vznikl 5. října 1920 v Praze. Byl založen skupinou socialisticky orientovaných výtvarníků a literátů, kteří se poznali v pražském školním prostředí. Prvními členy byli Artuš Černík, Josef Frič, Josef Havlíček, Adolf Hoffmeister, Karel Prox, Jaroslav Seifert, Karel Veselík, Vladimír Štulc, I. Suk, L. Süß, A. Wachsmann, V. Vančura, K. Vaněk a Teige.

J. Seifert popsal vnitroskupinovou demokracii takto: „*Na všem důležitém se tam usnášel kolektiv, nakonec se však vždycky schválilo, s čím přišel Teige*“. Seifert ve svých pamětech rovněž popsal, jak vznikl název Devětsil: „*Bylo nás devět. Ale to nebyl nikterak důvod ke jménu spolku. V té době právě vyšla Krakonošova zahrada bratří Čapků a v té jsme listovali, hledající příhodný název. Hoffmeister navrhoval Zlaté kapradí. To bylo však zamítnuto. Ale v téže knížce objevil Teige – devětsil. Toto jméno bylo okamžitě přijato.*“ (Seifert, 1999, s. 154)

Manifest Devětsilu opublikovaly noviny *Pražské pondělí* 6. prosince 1920. Cílem hnutí se stala maximální srozumitelnost pro kohokoliv, do centra pozornosti se dostávaly nejprostší věci, které obklopovaly každého člověka. „*Doba se rozlomila, za námi zůstává starý čas, odsouzený k zpráchnivění v knihovnách, a před námi jiskří nový den. [...] Dnes přicházejí mladí umělci a literáti, malíři, architekti i herci, všichni jako rodina, společně, aby se postavili do předního šiku s těmi, kdož nosí modré haleny a kdo jdou bojovat za nový život, neboť buržoa za něj bojovat nepůjde.*“ Hlásili se zároveň ke konceptu „nového umění“, kterého je třeba, „*neboť stará literatura, ať už se zvala jakkoli, byla vždycky třídní, hověla vždycky požadavkům bohatých. Ale jsou mladí, jsou revoluční, a proto nemohou jinak nežli jít s těmi, kdo jsou také revoluční – a to je dělnictvo.*“ (Wiendl, 2014, s. 33)

Mezi vůdčí osobnosti Devětsilu patřil také básník Vítězslav Nezval. Ve svých pamětech (*Z mého života*, Československý spisovatel, Praha 1961) napsal, že Teigeho přednáška o mladém umění, v níž padlo slovo „fantazie“, proměnila jeho život. Druhého dne Teigeho vyhledal, odrecitoval mu svou báseň – *Podivuhodný kouzelník*, a zrodila se vzájemná spolupráce. „*S Teigem se na mě přivalilo něco bezbřehého, co se doplňovalo s mou povahou.*“ napsal Nezval. (Kosatík, 2011)

Teige rovněž poukazoval na zdroje tzv. primární tvorby – lidové umění, dětské kresby a národní písně, které se staly východiskem nového uměleckého směru. Tento směr vřele přivítal Stanislav Kostka Neumann. Ovšem základní rozdíl mezi oběma muži spočíval ve skutečnosti, že tatáž témata, o kterých Teige hovořil z hlediska estetického, S. K. Neumann důsledně politizoval. Spíše než o politiku šlo v této chvíli Teigemu o „revoluční poslání“ mladých umělců. (Wiendl, 2014, s. 34)

Již v prvním období Devětsilu si Teige vytvořil kontakty se zahraničními umělci – Charlesem Vildracem a Georgesem Duhamelem během jejich návštěvy v Praze v roce 1921. Díky kontaktu s nimi začal spolupracovat s francouzským tiskem *L'Humanité* a *L'amour de l'art*⁹. V Revolučním sborníku Devětsil z roku 1922 Teige napsal: „*Nové umění, o němž zde mluvíme a o němž nám jde, předpokládá a má za podmínku novou sociální organizaci života, novou konsolidaci společnosti, slovem sociální revoluce.*“ Zde byla poprvé publikována i Nezvalova básnická skladba *Podivuhodný kouzelník*, které Teige přisuzoval klíčovou roli pro iniciaci nového básnického jazyka.(Wiendl, 2014)

Dne 13. března 1922 přednesl básník Jiří Wolker za Teigeho spoluúčasti kolektivní manifest Devětsilu před skupinou Var, nesoucí název *Proletářské umění*. Manifest byl publikován pod Wolkerovým jménem v časopise *Var* (roč. 1, č. 9). Na jaře Teige napsal článek *Nové umění proletářské a Umění přítomnosti*, texty které se staly základem druhé přednášky Devětsilu. Uskutečnila se v květnu ve Studentském domě na Albertově v Praze. První přednáška byla později publikována jako úvodník do očekávaného Revolučního sborníku Devětsil.

V červnu a červenci Teige navštívil Paříž, kde se setkal s Ivanem Gollem, Michailem Larionovem, Pierrem Reverdym, Albertem Gleizesem, Pierrem Albertem Birotem, Amédéem Ozenfantem a Le Corbusierem. Během svého pobytu v Paříži Teige napsal článek *Kubismus, orfismus, purismus a neokubismus v dnešní Paříži*¹⁰, který vyšel v revue *Veraikonu* (roč. 8, nos. 9-12, s. 98-112).

Na konci roku probíhala na stánkách deníku *Tribuna* debata ohledně Devětsilu mezi novinářem Ferdinandem Peroutkou a kritikem Františkem Xaverem Šaldou. Debata vyústila v útoky, které byly namířeny hlavně na Wolkeru a Teigeho. Oba napadení odpověděli v článku nazvaném *Věc Tvrdošijných*, otištěném v Československých novinách (leden 1923).¹¹

15. prosince 1923 vznikl brněnský Devětsil jako svaz pro propagaci a tvorbu novodobé činné kultury. Básník Wolker opustil Devětsil, protože nesouhlasil s vývojem skupiny; podle jeho mínění málo politicky angažovaným. Pražská skupina vydávala časopisy *Revue Devětsil* (ReD) a *Disk*, brněnská skupina vydávala časopis *Pásmo*. Zároveň členové Devětsilu přispívali i do časopisu vydávaného uskupením autorů kolem revue *Host*.

⁹ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *L'amour de l'art*, fragment časopisu.

¹⁰ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Kubismus, orfismus, purismus a neokubismus v dnešní Paříži*. korektura článku, 15 ll.

¹¹ Tvrdošijní byla umělecká skupina založená v roce 1918 v okruhu časopisu Červen. Sdružovala názorově pestrá společenství umělců a teoretiků (J. Čapek, V. Špála, R. Kremlíčková, J. Zrzavý a další). Byli protipólem ke skupině Devětsil.(Tvrdošijní, 2016)

Za jednu z významných akcí Devětsilu lze pokládat expozici soch a maleb Alexandra Archipenka během února a března 1923 v Domě umělců v Praze. Archipenko během výstavy osobně navštívil Prahu. Při této příležitosti Teige vydal svůj první na umění zaměřený titul *Archipenko*.¹² Má formu výstavního katalogu s osmi přílohami na křídovém papíře. Ve zhuštěné formě podává plastický a umělecký portrét Archipenka. Teigeho text se lišil od tehdy dosud vydaných dvou studií (Maurice Raynala a Archipenkovo album s úvodem od Theodora Däublera a Ivana Golla) tím, že celé Archipenkovo úsilí o novou výtvarnou formu zasadil do uměleckého prostředí, z něhož Archipenko vycházel. Teige dovedl neobyčejně přístupnou formou vysvětlit, z jakých principů tato tvorba vznikala. Měl k tomu obsáhlé vědomosti o umění a speciálně o umění moderním. (Wiendl, 2015, s. 26)

V lednu 1924 se opakovala výstava Bazaar of Modern Art uvedená v Barvičově salónu v Brně. Jako host zde vystoupila manželka Ilji Erenburga, malířka Ljuba Michailovna Kozintzova. Během výstavy Teige proslovil přednášku *Naše základna a naše cesta*, později vydanou v *Pásmu*.

Na přelomu 19. a 20. století vzniklo nové médium (film) s nevídaným společenským dosahem. Tato skutečnost nemohla uniknout Teigemu, který publikoval mnoho článků věnujících se filmu jako umění, např.: *Filmové grotesky, Chaplin*¹³ (oboje otištěno v deníku Národní osvobození) či *Estetika filmu a kinematografie* (Host, roč. 3, č. 6-7).

2. 2 Teige a poetismus

Básníci Devětsilu, kromě své angažovanosti v proletářském umění, rozvíjeli od roku 1923 nový básnický styl – poetismus. Teigeho koncept, který se poprvé objevil v jeho programové stati *Poetismus*, publikované v časopise Host, je spolu s Nezvalovým básnickým textem *Papoušek na motocyklu čili o řemesle básnickém*, otištěném v Pantomimě (1924), tradičně považován za ustavující manifest poetismu. Podle stanoviska Teigeho nelze chápat poetismus jako jeden z řady dosavadních „ismů“, ale jako předpoklad nového slohu, jako podstatný způsob uspořádanosti moderního života. Teige přichází s požadavkem „nového umění“, které nárokuje syntetické uchopení životní zkušenosti v jejím celku. (Wiendl, 2014, s. 37)

¹² PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Archipenko*. studie otištěná knižně, 3 exempláře.

¹³ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Charlie Chaplin*. rukopisná studie z roku 1929, 11 listů.

Sám Teige mnohokrát opakoval, že koncept poetismu je odpovědí na tápání revoluční generace v revoluční době, že přináší pevný nárys utopické vize v situaci, kdy předchozí koncepty a pokusy selhaly. (Wiendl, 2014, s. 37) Zároveň razil paradoxní tezi, která je klíčová pro pochopení specifík tohoto konceptu: „*Kázeň celku. Žijme po svobodě individua.*“ (Wiendl, 2014, s. 38) Poetismus je, Teigeho slovy, nejen protiklad, ale i nezbytný doplněk konstruktivismu, protože se zakládá na jeho půdorysu. (Wiendl, 2014, s. 39) Byla tu jistá návaznost na apollinairovský otevřený systém básně. Jednalo se o zachycení složité skutečnosti z mnoha úhlů pohledu, prolínání časových rovin, zdůraznění grafické podoby básně a záměrnou absencí interpunkce. Základ nové poetiky položil Apollinaire ve svých *Kaligramech*, jež představovaly první ze zásadních vystoupení směřujících k identifikaci poezie s malířstvím.

Manifest poetismu z roku 1928, který vyšel v devátém čísle revue ReD, se skládal ze tří částí: *Kapka inkoustu* (V. Nezval), *Ultrafialové obrazy, čili artificialismus* (Teige) a *Manifest poetismu* (Teige). Teigeho stať *Ultrafialové obrazy, čili artificialismus* byla poznámkou k obrazům Štyrského a Toyen. Teige totiž věřil v úzkou příbuznost poetismu a artificialismu na základě společného východiska obou směrů. V *Manifestu poetismu* Teige shrnuje a upřesňuje dobové souvislosti poetismu zejména s dějinami poezie. Jednalo se především o vymezení problému vůle k očistě poezie, kterou chápal jako univerzální umělecký princip k důsledné eliminaci morálky, ideologie, historie apod. (Wiendl, 2014, s. 40)

Teige uvádí i další charakteristiky poetismu: „*Veliký objev poetismu je štěstí. [...] Revidujeme lidský ideál štěstí. Štěstí řádu, harmonie a díla. [...] Hledající štěstí, usilujeme o pocity harmonie a rovnováhy. Vypracováváme řád a umění šťastného života, nezakrývající skutečnost iluzemi. [...] jestliže středověká umění sloužila, probouzí poetismus poezii v čistém a neaplikovaném tvaru a buduje její nový svět, svět harmonie a štěstí.*“ (Wiendl, 2014, s. 41)

2.2.1 Teige a architektura

Vztah Devětsilu k architektuře spočíval v jeho orientaci na účelné a nedekorativní architektonické směry. Hlavními východisky pro architektky Devětsilu se tak staly purismus a konstruktivismus. Ve dvacátých letech vznikl Klub architektů, jehož cílem bylo prosazení funkcionalismu v městských aglomeracích a v oblasti osvěty – přiblížit veřejnosti formou přednáškových cyklů novou architekturu. Programové názory Klubu architektů byly

publikovány v časopise Stavba (vycházel od roku 1922). (Tomečková, 2009) Po odchodu vedoucího editora J. R. Marka zaujal jeho místo Teige. Pod jeho velením se měsíčník stal předním časopisem, který propagoval moderní architekturu, zvláště pak purismus¹⁴ a konstruktivismus.¹⁵

V mezinárodním měřítku byly pro české avantgardní architekty významné kontakty s výtvarnou školou Bauhaus, která se musela pod tlakem politických událostí přestěhovat v roce 1925 z Výmaru do Desavy. Teige publikoval svou odmítavou reakci na zásah Tübingeho vlády v Bauhausu v článcích *Osud výmarského Bauhausu* a *Ještě případ výmarského Bauhausu* v *Stavbě* (roč. 3, č. 7).

Od 11. listopadu 1924 až do konce roku Klub architektů v Praze a Brně organizoval sérii přednášek o moderní architektuře, reprezentovanou evropskými architekty Jacobusem Johannesem Pieterem Oudem, Walterem Gropiusem, Le Corbusierem a Adolfem Loosem. V lednu 1925 se jedné z těchto přednášek zúčastnili Le Corbusier a Amédée Ozenfant, dva hlavní představitelé purismu. Při této příležitosti se Le Corbusier setkal s členy Devětsilu. Teige jako člen delegace Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem se zúčastnil od 15. října do 13. listopadu 1925 cesty do Ruska. Navštívil Moskvu a Leningrad a zprávu o svých zkušenostech z cest publikoval v *Tvorbě* (roč. 1, č. 5) v článku *Z SSSR*¹⁷. O měsíc později měl přednášku v Brně na téma *Život a kultura v SSSR*. Napsal *Konstruktivismus a nová architektura v SSSR* v *Stavbě* (roč. 5, č. 2). V knize *Sovětská kultura*, která vyšla o dva roky později, podával Teige nadšený a vizionářský obraz Sovětského Ruska. Protiklad staré a nové reality Teige formuloval velmi ostře:

„Staré Rusko,(...) které jsme znali z hodnověrného svědectví realistického románu, hysterické, epileptické, jurodivé a mystické, Rusko Dostojevského, to ustrašené carské Rusko, Rusko v rozkladu, z něhož se zrodil Dostojevský, to ustrašené carské Rusko, které se hnusilo našim západním nervům – toto Rusko již dnes neexistuje. Nevím, kam se podělo. Snad žije a truchlivě v impotentních kroužcích kontrarevoluční emigrace, snad spí někde ve vzdálených končinách necivilizovaných gubernií(...), to Rusko zmizelo z duchovní mapy dnešního světa.(...) A na témže území vyrůstá nový tvar života a práce, nový stát lidstva“ (Karel Teige, *Sovětská kultura*. 1927, s. 65, 124).(Bednaříková, 2013, s. 24) Teige vykreslil plastický obraz

¹⁴ Purismus je úsilí o čistotu. Hlavními představiteli byli francouzský malíř A. Ozenfant a architekt Le Corbusier, podle nich má být výsledného účinku dosaženo co nejmenšími prostředky. Důraz je kladen na konstrukci a tvarovou jednoduchost. (Purismus, 2016)

¹⁵ Směr zdůrazňoval technickou dokonalost a krásu hmoty, účelnost stavby a odmítal každý luxus. Prolínal se s raným funkcionalismem. Typické je uplatnění diagonály.(Konstruktivismus, 2016)

¹⁷ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, Z SSSR. korektura článku, 2 II

soudobé kulturní a umělecké reality sovětského Ruska, taktéž vysoce oceňoval soudobou ruskou architekturu, kterou shledal srovnatelnou s moderními evropskými směry.

Začátkem roku 1927 Teige okomentoval polemiky mezi architekty Karlem Honzíkem a V. Ježkem v článku *Podstata konstruktivismu*.¹⁸ Z dalších Teigeho děl zabývajících se tematikou architektury uvedme například: *Moderní česká architektura*, *Moderní architektura v Československu*¹⁹, *Sovětský konstruktivismus*, *Soudobá mezinárodní architektura*²⁰ atd.

2. 2. 2 Teige a divadlo a spolupráce s nakladatelstvími

V závěru roku 1925 bylo založeno Osvobozené divadlo, které od února roku 1926 sloužilo jako oficiální divadelní scéna Devětsilu s uměleckými režiséry Jiřím Frejkou a Jindřichem Honzlem. V novinách Prager Presse vyšel Teigeho článek *Osvobozené divadlo*, ve kterém objasňuje svůj koncept moderního divadla. Na prknech Osvobozeného divadla měla premiéru 23. října Apollinaireho hra *Prsy Tiresiovy*. Scénografii vytvořil Teige, Otakar Mrkvička a František Zelenka, divadelní kostýmy Teige a Mrkvička.

Hlavní publikační prostor získal Devětsil v nakladatelském domě Odeon (1925-1931), který založil Jan Fromek. Teige zde editoval a graficky upravil řadu titulů. V prosinci 1926 byla vydána Nezvalova *Abeceda* v nakladatelství J. Otta, o design se postaral Teige. Dne 14. února 1927 navštívil Osvobozené divadlo Ilja Erenburg. O měsíc později Teige obhajoval konstruktivismus v článku *Přednáška Ilji Ehrenburga, čili konstruktivismus a romantismus*. (Stavba, roč. 5, č. 9) Ve stejném měsíci vydal v nakladatelství Vaněk a Votava sbírku esejí z let 1919 až 1926 s vlastní typografickou úpravou pod názvem *Stavba a báseň*.

V červnu Teige publikoval stať *O humoru, clownech a dadaistech*²¹ v žurnálu *Sršatec* (roč. 4, č. 38). Teze zformulovaná v článku vytvořila určitý základ pro jeho později vydanou knihu *Svět, který se směje*. Rovněž navrhl typografickou úpravu Nezvalovy první poetické sbírky *Pantomima*, vydanou Ústředním studentským knihkupectvím. Obálku a ilustrace vytvořil Jindřich Štyrský. Teigova práce s knihou postupně získávala renomé i v cizině. Jeho knižní grafika byla vystavena na III. mezinárodním knižním veletrhu ve Florencii (1928). Ukázka Teigovy typografické tvorby byla zařazena do alba *Publicité N. 12*, které vycházelo v řadě *L'art international d'aujourd'hui*.

¹⁸ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Podstata konstruktivismu*. Rukopis, 16 II.

¹⁹ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Moderní architektura v Československu*. rukopis. z roku 1947, 71 listů.

²⁰ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Soudobá mezinárodní architektura*. nedatovaný článek.

²¹ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *O humoru, clownech a dadaistech*. nedatovaný článek, 5 II.

2. 3 Teigeho vztah k surrealismu

Další oblastí, ke které Teige obrátil svou pozornost, byl surrealismus. Tento nový umělecký směr Teige zpočátku nevítal s otevřenou náručí a spíše jej vnímal jen jako krátkodobou etapu, která brzy skončí. Toto tvrzení lze doložit z Teigeho úvodu v katalogu (19. března 1928) k Šimově výstavě v Aventinské mansardě v Praze (19. 3. - 20. 4.), v němž situoval jeho nová díla „na rozhraní *surréalismu a poetismu*“. Surrealismus zde charakterizoval jako „poslední etapu, osudově nutnou, básnického *antiracionálního subjektivismu a romantismu*“. Obával se, že surrealistickému malířství, v němž technika a estetika ztrácí svou váhu, hrozí, že zůstane literárním a ilustrativním. Šíma však tomuto „nebezpečství“ úspěšně čelil. Teige publikoval v *Kmenu* (roč. 2, č. 6) článek *Abstraktivismus, nadrealismus, artificiélismus*²², v němž se vyjádřil s mnoha výhradami i k francouzskému surrealismu Bretonovy skupiny.

Na podzim v revue ReD vyšla Teigova recenze Bretonovy *Nadji*. Ve stejném čísle se také zabýval Bretonovou monografií *Le Surréalisme et la peinture*. Článek končil slovy: „Bretonova monografie je významnou a instruktivní studií o této episdě moderního malířství, která byla vybočením z cesty kubismem proražené a již dnes, kdy noc *surréalismu* se chýlí ke konci, můžeme považovati za uzavřenou.“ (Bydžovská, 1996, s. 16)

V březnu 1929 vyšla Nezvalova báseň *Hadrář* v revue ReD (roč. 2, č. 7), v níž lze již jasně rozpoznat rysy surrealistických básnických obrazů. Ve stejném čísle Teige publikoval podstatnou část ze své studie o Lautréamontovi z ledna 1929 (celek byl pak otištěn v dubnu jako doslov k Maldororovi). Se zjevnými sympatiemi se zde rozepsal o surrealistické recepci Maldorora: „*Osvícena příkladem Lautréamontovým rozráží směle surrealistická revoluce tísnivé rámce společenského života, literatury, umění, protrhuje hráz mezi realitou a irealitou, otevírá nesmírné oblasti snů, v nichž vibruje citová i smyslová příroda člověka, rozsvěcuje divotorný svět, kde neplatí zákony moci ani zákony rozumu, kde naše opory a míry jsou bez významu a účinku, kde nic není předem určeno a vymezeno pouty logických stavů, svět mimo zdraví a nemoc, mimo ano a ne, tajemství básně.*“ (Bydžovská, 1996, s. 16)

Redaktorem nakladatelské tiskoviny *Literární kurýr Odeonu*, který vycházel až do června 1931, byl J. Štyrský. Byly zde publikovány kritické úvahy, dnes známé pod názvem *Generace dvou židlí*. Provokativní článek *Koutek generace* vyvolal tzv. „generační diskuzi“, Teige ji označoval též za diskuzi o krizi kritérií. Tato diskuze probíhala na stránkách revue ReD a Tvorby a znamenala mnohaletou roztržku mezi Teigem a Štyrským.

²² PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Abstraktivismus, nadrealismus, artificiélismus*, korektura, 3 II.

18. října 1929 byla v Praze založená Levá fronta kulturních pracovníků a intelektuálů, jejímž prvním předsedou se stal Teige. Měla „*usměrnit spolupráci moderních produktivních sil na širokém a mezinárodním základě a čelit všeobecně kulturní reakci.*“ (Bydžovská, 1996, s. 17) Její vznik signalizoval politizaci kulturních aktivit levicově orientovaných avantgardních umělců a postupné oslabení role Devětsilu.

Osmé číslo třetího ročníku revue ReD bylo věnováno skupině Le Grand Jeu (1930, červen). Zde Teige publikoval studii *Nadrealismus* a *Vysoká hra*. Reagoval na Bretonův *Druhý manifest surrealismu* (15. prosince 1929) – přehodnotil své původní odmítavé stanovisko k surrealismu. V listopadu vyšlo první číslo Nezvalovy revue *Zvěrokruh*, kde v úvodu vysvětluje důvody založení tohoto měsíčníku soudobého umění: „*Odhodlal-li jsem se k založení revue, ne z vnějších důvodů, ale z potřeby systematicky otvírat nezasvěcencům podívanou na pravou podstatu hlubších vrstev psychy, těch vrstev, z nichž pramení umělecká tvorba, odchylují se od běžných časopisů, od těch, které jsou snůškou dobrých či špatných příspěvků, neboť pokládám za užitečné každé číslo komponovati a i při „tisíci kouscích“ mít na mysli „myšlenku neustále jednotnou“.[...] Konečně „Zvěrokruh“ není revuí surrealistickou a neztotožňuje psychu s uměním, rozlišuje kvalitativně psychické projevy a vidí široké schodiště mezi neuměním a uměním.*“ (Nezval, 1930, s. 1) V prvním čísle revue byla otištěna Teigeho *Báseň, svět, člověk*. Jsou zde také překlady francouzských básní z okruhu francouzských surrealistů.

V roce 1929, poté co Jaroslav Seifert spolupodepsal s dalšími spisovateli *Manifest sedmi*, koncipovali Teige, Nezval a Halas spolu s několika dalšími autory protimanifest. Na návrh Julia Fučíka následovalo vyloučení Seiferta z Devětsilu. *Manifest sedmi* byl především protestem sedmi umělců proti nové linii Komunistické strany Československa po jejím V. sjezdu (1929). Text vznikl z podnětu Ivana Olbrachta a vyšel jako leták s titulem *Spisovatelé komunisté komunistickým dělníkům*. Vyzýval k odstranění nového (Gottwaldova) vedení strany, které podle názoru podepsaných ohrožovalo masový charakter a akceschopnost KSČ. Signatáři byli poté ze strany vyloučeni.

21. března 1934 byla založena Skupina surrealistů v ČSR, která vydala manifest koncipovaný Nezvašem. Podepsali se pod něj – básník Konstantin Biebl, psychoanalytik Bohuslav Brouk, režisér Jindřich Honzl, skladatel Jaroslav Ježek, sochař Vincenc Makovský a malíři Jindřich Štyrský a Toyen. Teige se ke skupině přidal později, i když v desátém bodě manifestu byl uveden jako blízký spolupracovník a oddaný zastánce myšlenky surrealismu. Nový umělecký směr, nepříliš vítaný levicí, bylo nutné obhajovat a tak byla uspořádána řada přednášek a setkání, například první přednáška proběhla v galérii Mánes, další pak na

Univerzitě Karlově. Jedna z přednášek se týkala vztahu socialistického realismu a surrealismu. Všechna tato setkání byla později zdokumentována a vydána v nakladatelství Levé fronty pod názvem *Socialistický realismus*.

Toto surrealistické období přineslo Teigovi velmi cenné kontakty s francouzskými surrealisty, kteří opakovaně navštívili Československo. Jako příklad uveďme návštěvu Paula Eluarda, André Bretona a jeho ženy v Praze mezi 27. březnem a 10. dubnem 1935. Vřelé vztahy mezi surrealisty potvrzoval dopis, který poslal A. Breton V. Nezvalovi pár dní před svým příjezdem: „*Připravujeme se s manželkou, že vyjedeme z Paříže v úterý v šest hodin večer a že budeme druhý den v Praze přibližně v tutéž dobu. Paul Eluard doufá, že nás bude moci doprovázet, a také Josef Šíma, který se již nějaký čas chystá do Československa, se k nám připojí.*“ (Bydžovská, 1996, s. 82) 29. března měl Breton přednášku na téma *Surrealistická situace objektu – situace surrealistického objektu* v síni Mánes. V dubnu pak Teige otiskl ve *Volných směrech* (roč. 30-31, s. 182) recenzi na Bretonovu přednášku – *O surrealismu v poesii a v malířství. První mezinárodní bulletin surrealismu* (obsahoval české a francouzské texty, společná prohlášení a výňatky z přednášek) byl určitým završením vzájemných kontaktů českých a francouzských surrealistů.

V březnu 1938 uvnitř surrealistické skupiny docházelo často ke střetům ohledně politické angažovanosti jednotlivých členů. Důvodem byly rozdílné názory na procesy probíhající v SSSR. Dne 11. března Nezval, zastávající stalinistickou pozici, oznámil rozpuštění Surrealistické skupiny v *Haló novinách*. O dva dny později Surrealistická skupina odmítla Nezvalův pokus o likvidaci skupiny prostřednictvím oznámení v denním tisku a potvrdila svojí další existenci na jednání uskutečněném 14. března. Teige na tuto situaci reagoval článkem *K případu V. Nezvala a surrealistické většiny*, otištěným v *Ranních novinách*. Ve „skupině“ po odchodu Nezvala zůstali Biebl, Brouk, Jindřich Heisler, Honzl, Ježek, Štyrský a Toyen, samozřejmě i Teige.

Teige obšírně popsal události v polemické brožuře *Surrealismus proti proudu* vydané Surrealistickou skupinou v komisi České expedice. V této šedesátistránkové práci, která obsahuje dvě polemické stati, odpověděl Teige na útoky, jejímž předmětem byl on sám a jeho kolegové ze strany komunistických publicistů. V první stati objasňuje dlouhou historii sporů, pojednává o změnách a poměru surrealismu ke kulturnímu vedení SSSR, které vznikly, když SSSR přijal za svůj program socialistický realismus a ustanovil roku 1936 vládní Komitét pro záležitosti umění. Ve druhé části je popsáno pozadí a průběh roztržky Nezvala se Surrealistickou skupinou. (Wiendl, 2015, s. 177)

2. 3. 1 Teigeho uměleckohistorické práce

V červenci 1928 Teige publikoval klíčovou esej *K teorii konstruktivismu*²³. (Stavba, roč. 7, č. 1) V profesní oblasti získal Teige angažmá v Bauhausu se sídlem v Desavě, kde přednášel typografii, reklamní grafiku, estetiku a sociologii architektury. Souborem typografických úprav se zúčastnil v roce 1930 mezinárodní výstavy Nové typografie v Staatliche Kunstbibliothek v Berlíně, uspořádané sdružením Ring „neuer werbegestalter“ a instalované László Moholy-Nagyem. Vydal články *Konstruktivistická typografie na cestě k nové formě knihy*²⁴ (Typografia, roč. 39, č. 3, s. 41-44 a č. 4, s. 57-61) *O fotomontáži*. (Žijeme, roč. 2, č. 3-4, s. 107-112 a č. 6, s. 173-178) O rok později vydal článek *Fotografie – Užití fotografie v moderní typografii*²⁵. (Typografia, roč. 40, č. 8, s. 176-184)

K surrealistickému období tvůrčí výtvarné práce neodmyslitelně patří Teigeho koláže, kterým se věnoval od poloviny 30. let až do konce života. Jednou z klíčových Teigeho uměleckohistorických prací je *Jarmark umění*,²⁶ již si sám také upravil (vyšla v nakladatelství F. H. Müllera v roce 1936). Pojednává o postavení umělce a funkci umění v kapitalistické společnosti. Od začátku druhé světové války do konce života Teige připravoval k vydání knihu *Fenomenologie moderního umění*, která měla být podle původního autorova záměru rozvržena do deseti svazků. Teigeovým záměrem bylo sepsat vývojové proměny v umění od Velké francouzské revoluce do současnosti. Měla být tudíž jakýmsi výsledným dílem jeho celoživotní teoretické činnosti.

Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy Teige předložil v rámci disertace (1945) práce *Jarmark umění*, studie k sociologii moderního umění a *Jan Zrzavý – předchůdce*. 18. června 1946 se přihlásil na velké rigorózní řízení z estetiky a dějin umění na FF UK. Titul doktora filozofie však nezískal, protože se nepřihlásil na poslední malé rigorosum. V dalším roce uveřejnil obsáhlou studii *Několik poznámek o moderní typografii*. (Blok, roč. 1, č. 8)

²³ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *K teorii konstruktivismu*. korektura studie, 28 ll. a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *K teorii konstruktivismu*. článek, 7 ll.

²⁴ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Konstruktivistická typografie na cestě k nové formě knihy*. rukopisná studie, 29 ll. a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Konstruktivistická typografie na cestě k nové formě knihy*. rukopis, 6 ll.

²⁵ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Fotografie (Užití fotografie v moderní typografii)*. rukopis článku pro časopis Typografie, 21 listů.

²⁶ PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Jarmark umění*. rukopisná studie, 59 ll. a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Jarmark umění*. fragment rukopisu, 75 ll. a PNP LA, fond Karel Teige, inv. č. 1743, *Jarmark umění*. korektura studie, 3 sloupce.

2. 3. 2 Poslední Teigeho životní etapa a sborník *Znamení zvěrokruhu*

V poválečném období, především v jeho závěru, někteří z Teigeho přátel emigrovali, část se obávala dalšího politického vývoje. V atmosféře strachu a nejistoty se Teige na rozdíl od mnoha vrstevníků odmítl přizpůsobit a dostal se tak do izolace. Tento fakt zasáhl i do jeho tvorby. Byla mu znemožněna jakákoliv veřejná práce, knihy už hotové, včetně dokončovaných rukopisů, nevyšly. Jeho editorská činnost v *Girgalově Orloji* a redaktorská v *Kvartu* skončila. Teige intenzivně pracoval na dokončení rozsáhle koncipované *Fenomenologii moderního umění*, která měla završit jeho celoživotní úsilí a již nakonec shledával jako jedinou podstatnou práci svého života. (Nádvorníková, 1998, s. 107)

Štvavou kampaň proti Teigovi v Tvorbě odstartoval referát Ladislava Štolla *30 let bojů za českou socialistickou poesii*. Začala na jaře roku 1950 a vyvrcholila v červnu. Nenávistné útoky byly o to větší, protože Teige byl levicově orientován a z těchto pozic už dříve kritizoval nejen stalinskou kulturní politiku, ale i moskevské procesy. (Nádvorníková, 1998, s. 108) V určitých kruzích, zvláště mezi surrealisty byl stále považován za autoritu. Tak se kolem něj začala vytvářet nová skupina surrealistů z řad autorů mladé generace (Vratislav Effenberger, Karel Hynek, Václav Tikal, Josef Istler, Mikuláš Medek, Libor Fára a Emila Medková).

Vzhledem k nemožnosti publikovat oficiálně, začala uvnitř surrealistické skupiny v průběhu roku 1951 vznikat myšlenka pracovních sborníků. Název *Znamení zvěrokruhu* pro cyklus sborníků vybral Teige. Mohl být inspirován názvem předválečné revue *Zvěrokruh* nebo *Zvěrokruhem* Paula Dermého. (Nádvorníková, 1998, s. 111) Jednotlivé svazky „vycházely“ od ledna do října roku 1951 jako strojopisné sborníky s vlepovanými reprodukcemi i originálními grafickými listy či kresbami, v jediném exempláři v jednotné vazbě ze zeleného plátna. Každý sborník měl svého redaktora, a v této funkci se postupně střídali všichni členové okruhu. (Nádvorníková, 1998, s. 112) Zde budou uvedeny jen sborníky, kde se objevují práce Teigeho či ho sám sestavoval.

Vodnář (leden) – sestavil Vratislav Effenberger na celkem 72 listech. Je zde strojopis Teiga *Jindřich Štyrský* z roku 1948 doplněný třemi reprodukcemi Štyrského koláží, dvěma fotografiemi a jednou olejomalbou; dále pak dvanáct vlepených reprodukcí Teigových fotografických koláží; dvanáct básní V. Effenbergera; verše z cyklu *Z deníku malého lorda* Karla Hynka; od Josefa Istlera dvě reprodukce obrazů počínaje rokem 1942, jedna frotáž, pět olejomaleb a litografie z roku 1951; Jan Kotík zde vybral soubor pěti obrazů z let 1940-1947

a dva originální lepty z let 1946 a 1947; celý sborník uzavíral Václav Tikal reprodukcemi třinácti obrazů z let 1942-1946. Nacházela se zde i *První anketa o surrealismu*, kterou sestavil V. Effenberger.

Ryby (únor) – sborník uspořádaný J. Kotíkem na 81 listech, oproti sborníku Vodnář, kde byly zveřejněné starší práce autorů, přinášel práce za poslední měsíc. Jako první příspěvek byla uvedena rozsáhlá Teigova studie *Realismus a irealismus kubistické tvorby*, s podtitulem *Několik úryvků z větší studie o irealismu moderního umění*, poté následovaly kapitoly *Hermetický kubismus* a *Kubistická experimentace*. Dále zde byly dvě Istlerovy akvatinty, sedm Kotíkových tušových kreseb, báseň od Effenbergera, osm textů Hynkových z cyklu *Z deníku malého lorda*, od Tikala pak byly ve sborníku tři neoznačené kresby tuší.

Skopec (březen) – byl nejrozsáhlejší sborník z celého cyklu, skládal se ze 124 listů a byl redigovaný Istlerem, který prezentoval tři akvatinty. Kotík připojil dvě kresby tuší. Uvedena je zde další Teigova kapitola ze studie (viz. výše), tentokrát nazvaná *Syntetický kubismus*, za níž následuje *Picassova syntetická tvorba* a *Doplňky a odbočky ke kapitole o syntetickém kubismu: 1. Klasicistická a realistická intermezza v Picassově tvorbě, 2. Matissovy a Picassovy obrazy tance*. Hynek zde představil tři ukázky z *Ikarských her*.

Blíženci (květen) – tento sborník sestavil sám Teige na 99 listech. Opět jsou zde texty od Hynka a Effenbergera, čtyři akvatinty od Istlera a tři perokresby od Tikala. L. Fára, který byl přijat do klubu a představen v minulém sborníku (duben – *Býk*), přivedl dalšího člena, Mikuláše Medka. Medek byl ve sborníku představen svou dosavadní tvorbou, a to jednou kresbou a třemi obrazy z roku 1949 a čtyřmi obrazy z roku 1950, vše v reprodukcích. Sborník byl uzavřen odpověďmi na *První anketu o surrealismu*, která byla otištěna ve Vodnáři. Odpověděl však jen Teige a Effenberger.

Rak (červen) – může být považován za nejkratší sborník, má pouze 30 listů a tentokrát přišla řada na Tikala. Zařadil zde jednu původní kresbu tuší a tři reprodukované. Vedle dvou listů od Istlera, tří textů od Hynka zařadil Tikal osm fotografií plastik a reliéfů sochaře Bradáčka. Závěr sborníku zakončila Tikalova odpověď na anketu a Effenbergerovy poznámky k odpovědi Teigeho.

Štír (říjen) – poslední sborník byl koncipován Istlerem na 38 listech. Tento sborník byl věnován především Teigeho práci, kterou již nestačil dokončit před svou předčasnou smrtí. Ve frontispisu je jeho fotografie s dýmkou a knihou od Olgy Aulické. Podstatnou částí sborníku byla kapitola o *Juanu Grisovi*, která byla součástí *Fenomenologie* a kterou stačila Eva Ebertová předat Istlerovi a Effenbergerovi před svou smrtí. Poslední součástí sborníku byl text od Paula Dermého z jeho *Zvěrokruhu*, a to znamení Štřelce, ve kterém byl Teige narozen.

Teige 1. října 1951 umírá. Náhlá smrt uprostřed štvavé kampaně vyvolala spekulace o jeho sebevraždě. V předmluvě k monografii *Toyen* napsal A. Breton, opírající se o informace časopisu Arts, že ve chvíli, kdy byl zatýkán, našel Teige dost síly, aby sáhl po jedu a zemřel před domem mezi policisty. Tuto pověst o Teigově sebevraždě přejímali Marcel Jean v *Dějínách surrealistického malířství*, J. L. Bédouin v knize *Dvacet let surrealismu*. Fáma byla rozšířená i u nás. Ve skutečnosti Teige zatýkán nebyl a podle obdukčního nálezu soudního lékařství v Praze z 2. října 1951, vyžádaného přivolaným lékařem, podlehl rozsáhlému infarktu myokardu. (Teige, 1966, s. 336) Následující den spáchala sebevraždu jeho dlouholetá družka Josefina Nevařilová a o dalších pár dní později i přítelkyně Eva Ebertová (11. 10.). Krátce po Teigeho smrti vtrhla Státní bezpečnost do jeho bytu a zabavila jeho rukopisy a část knihovny. Mezi jinými i jeden ze sborníků *Znamení zvěrokruhu*, *Býk*, který byl dlouho považován za ztracený až do devadesátých let, kdy byl předán do Památníku národního písemnictví. Teige se po své smrti nedočkal respektu a řádného nekrologu. V Tvorbě od Mojžíře Grygara vyšel text *Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře*. Grygar zde shrnul všechny Teigovy chyby a viny a Štollův termín teigovština se u něj stává synonymem nebezpečné a smrtící choroby, se kterou je třeba řádně zatočit a skoncovat.

3. Teigeho osobní knihovna

Určitá část Teigovy pozůstalosti (zejména novější rukopisné texty a knihy) byla bezprostředně po Teigeho smrti zabavena tehdejším Ministerstvem národní bezpečnosti spolu s dalším archivním – excerpčním materiálem jednak z jeho bytu a jednak z bytu Evy Ebertové 3. 10. 1951. (Teige, 1966, s. 329) O uložení zabavené části pozůstalosti zpočátku neúspěšně usilovala Knihovna Národního muzea. Zvažovalo se totiž předání Teigovy pozůstalosti propagačnímu oddělení ÚV KSČ. Ovšem tyto přesuny způsobily jisté ztráty Teigeho pozůstalosti. Jak vypadala například knihovna jako celek, je velmi zajímavě popsáno v první vzpomínce Adolfa Hoffmeistera:

„Nebyly tu obrazy a vlastně ani nábytek. Všude byly knihy, a židle i stoly zmizely pod hromadami knih, časopisů a rukopisů. Teige psal vlastně na všechno.“ (Jarmark umění, 1994, s. 1)

Teigova archivní pozůstalost obsahuje především dopisy, které jsou uloženy v Literárním archivu PNP.

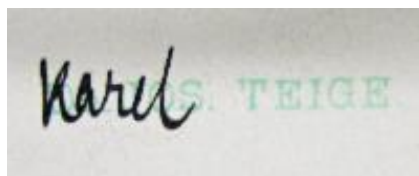
„Jeho mezinárodní korespondence byla veliká a mezi těmi, kteří si s ním dopisovali, byly světové osobnosti. Jeho korespondence daleko přerůstala domorodý dobový formát, a tak se také stalo, že jeho zprvu velice skromné tvůrčí úsilí stalo se známým po celém moderním světě.“ (Jarmark umění, 1994, s. 2)

J. Seifert ve svých pamětech vzpomínal: *„Básník Lešehrad, pilný sběratel, požádal mě před časem, abych mu dal pro jeho Lešehradeum nějakou korespondenci. Vím, co chtěl. Byl by stál hlavně o dopisy Wolkrovy. Mám jich několik. Nevěděl jsem však kde. A tak jsem mu dal několik hrstí dopisů Karla Teigeho, Artuše Černíka a J. B. Svrčka. Byl to celkem obsah jedné krabice, kterou jsem náhodou vylovil. Lešehrad byl zřejmě zklamán. Když Teige zemřel, ptal jsem se po těch jeho dopisech. Jsou dosud v Lešehradeu. Myslím však, že jen ony. Ostatní Lešehrad asi vyřadil. Škoda těch ostatních. Nedávno je J. B. Svrček sháněl. Byl by je potřeboval ke své knize.“* (Seifert, 1982, s. 51)

„K velké odborné historické knihovně starého pána na jedné straně rozlehlé pracovny připojil Teige poněkud neorganicky knihovnu svou. Byla to zvláště moderní literatura francouzská a její české překlady.“ (Seifert, 1982, s. 385)

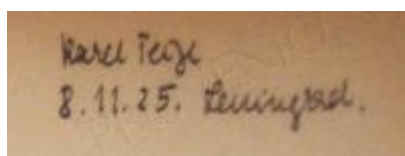
3. 1 Provenience v Teigeho knihovně

Teige si většinu svých knih podepisoval. Často se objevuje datace a místo zakoupení. Přepisoval i exlibris svého otce v knihách, které si přidal do své knihovny. Všechny tyto provenienční prvky jsou patrné z příložených obrázků, které jsou dostupné na webových stránkách projektu Provenio²⁹ Knihovny Národního muzea.

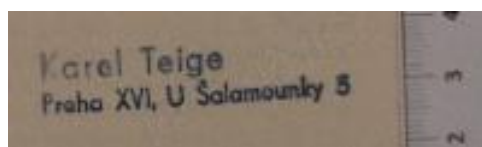

Původní exlibris otce přepsané na Karla³⁰

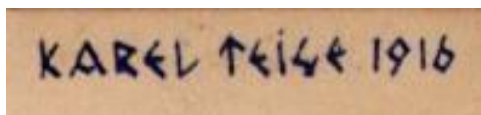
Další možné varianty exlibris, které se nacházejí ve fondu.

Psané exlibris s datem a místem³¹

Razítkové exlibris³²

Psané exlibris s rokem³³

Teige nebyl estét, ale knihy si originálně upravoval. Přideští a předsádky jsou polepeny obrázky či portréty vystřiženými z časopisů, vztahujícími se k tématu knihy. Často si také psal poznámky do knih. V jeho knihovně najdeme i dedikace autorů pocházející z jeho četných kontaktů.

²⁹ Cílem projektu je vytvořit platnou metodiku zpracování knižních proveniencí, která se bude opírat o používané mezinárodní standardy dané Konsorciem evropských vědeckých knihoven a výsledky významných zahraničních projektů na průzkum proveniencí. Databáze majitelských knižních proveniencí a její výstupy, které vznikají v rámci projektu, budou národním příspěvkem k celoevropskému zpracování knižních proveniencí. Zdroj: Provenio - o projektu. *Provenio Knihovna Národního muzea* [online]. Praha: Národní muzeum, ©2012 [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <http://www.provenio.net/index.php/cz/>

³⁰ Zdroj: Teige, Karel, 1900-1951. *Provenio: Knihovna Národního muzea* [online] [cit. 2015-11-21]. Dostupné z: <http://opac.nm.cz/authorities/37361>

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

A Karel Teige
de tout coeur
André Breton

Přepis: „A Karel Teige de tout coeur André Breton“ „Karlu Teigemu z celého srdce André Breton“³⁴

Hommage
de l'auteur
S. Dalí

Přepis: „Hommage de l'auteur S. Dalí“ „Hold autorovi S. Dalí“³⁵

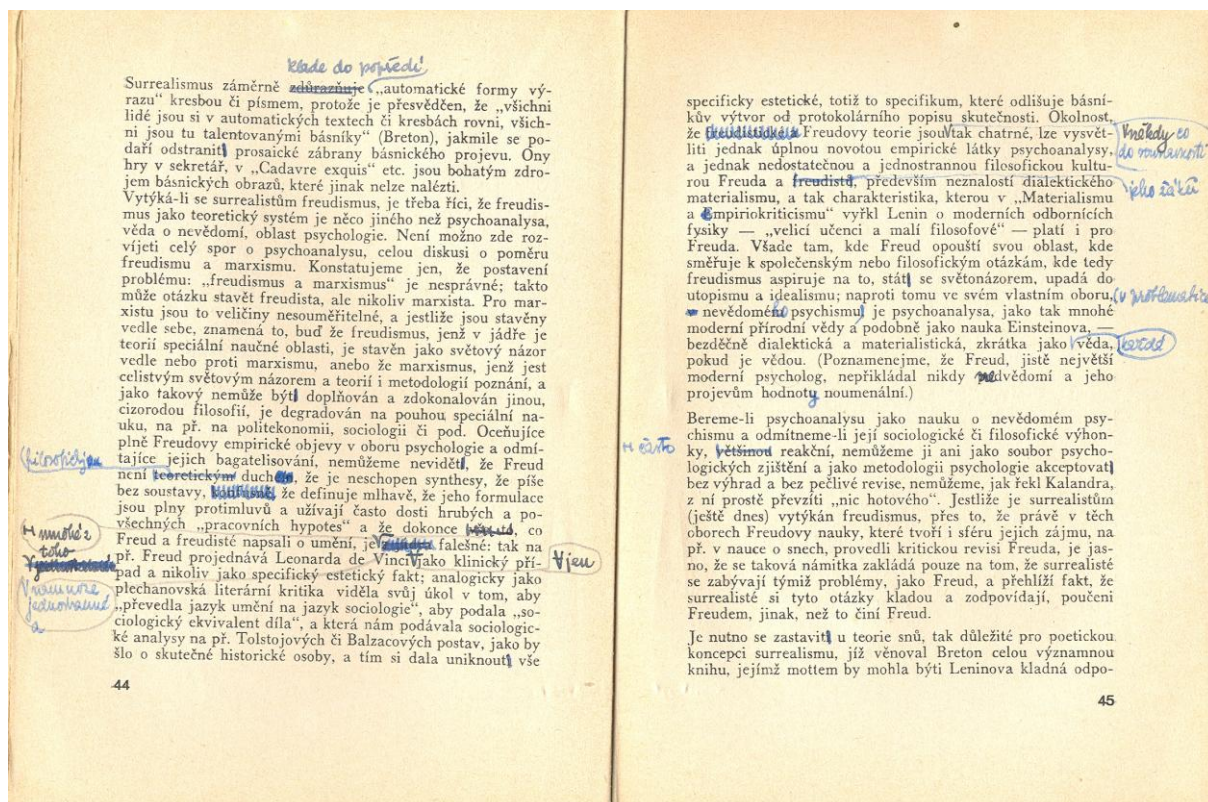
Drahému příteli básniku definic
a poetovi přítomnosti i budoucnosti
Karlu Teigemu
jeho Vítězslav Nezval
V Praze 6. II. 33.

Přepis: „Drahému příteli básniku definic a poetovi přítomnosti i budoucnosti Karlu Teigemu jeho Vítězslav Nezval. V Praze 6. II. 33“³⁶

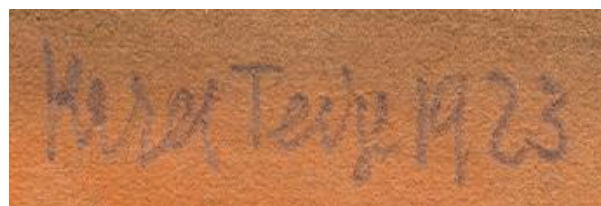
³⁴ Zdroj: Teige, Karel, 1900-1951. Provenio: Knihovna Národního muzea [online] [cit. 2015-11-21]. Dostupné z: <http://opac.nm.cz/authorities/37361>

³⁵ Zdroj: Teige, Karel, 1900-1951. Provenio: Knihovna Národního muzea [online] [cit. 2015-11-21]. Dostupné z: <http://opac.nm.cz/authorities/37361>

³⁶ Zdroj: Teige, Karel, 1900-1951. Provenio: Knihovna Národního muzea [online] [cit. 2015-11-21]. Dostupné z: <http://opac.nm.cz/authorities/37361>

Teigeho poznámky v knize *Surrealismus proti proudu*³⁷

Obálka časopisu *Več* s Teigovým exlibris³⁸

³⁷ Zdroj: Knihovna Památníku národního písemnictví

³⁸ Zdroj: Knihovna Památníku národního písemnictví

3. 2 Literární archiv a Knihovna Národního muzea

Knihovna Národního muzea v roce 1954 koupila do svého základního fondu větší část Teigeho knihovny v počtu 3 828 svazků knih. O čtyři roky později byla Teigeho knihovna zpracována. Dochovaná část knižního fondu obsahuje uměleckohistorickou literaturu (teorie umění, monografie umělců od gotiky do současnosti, moderní umění) v češtině, francouzštině, v němčině, ruštině. Dále pak českou a francouzskou krásnou literaturu, zejména soudobou poezii, politickou a filozofickou literaturu a časopisy.

O charakteru zbylé části knihovny (zabavené knihy) a archiváliích pojednávají dokumenty – složka *Sign. č. 310-100-7/ Karel Teige - spisovatel. Pozůstalost - uložení v Archivu Národního muzea – Soupis z archivu Státní bezpečnosti*. Tato složka obsahuje materiály ze stránek 34 až 67. Celý soubor dokumentů o Teigově pozůstalosti nemá žádný začátek. Chybí zde totiž základní dokument, protokol o domovní prohlídce provedené orgány StB dne 3. 10. 1951 v bytě Karla Teigeho a Jožky Nevařilové v Praze na Malvazinkách po smrti Teigeho a po sebevraždě jeho družky. (Zumr, 1996, s. 8)

Vzhledem k tomu, že se jedná o doslovný přepis, který se nachází v časopise *Jarmak umění*, tak jsem zachovala formu a všechny náležitosti dopisů. První dopis je ze dne 13. prosince 1951, v němž se dozvídáme, že pozůstalost je škodlivá a obsahuje úpadkové směry.

Ministerstvo nár. bezpečnosti - Velitelství státní bezpečnosti

A - 6168/01 - 51 13. prosince 1951

Tajné!

Sekretariátu národní bezpečnosti

K č. j. S - 41.745/50-51

Věc: Uložení literární pozůstalosti po spisovateli TEIGOVI a archivu Národního muzea.

K věci týkající se literární pozůstalosti po K. TEIGOVI (trockistovi). Spisy a knihy, které jsou v držení MNB jsou škodlivé a nebezpečné svým obsahem dnešnímu lid. dem. zřízení, jelikož se jedná o různé úpadkové směry jako surrealismus, kubismus, futurismus a pod. Nesouhlasíme s formulací žádosti KNM, ve které se praví “aby tyto důležité kulturní hodnoty byly zachovány jako celek”. Máme zato, že tyto “hodnoty” mohou v nejlepším případě sloužit jako historický doklad literárních bojů v první republice a jako ukázka method boje trockistů na kulturním poli proti SSSR a socialismu. Navrhujeme, aby literární pozůstalost po K. TEIGOVI, která je

v držení MNB byla předána stranickým kulturním orgánům, které nejlépe mohou posoudit jak dále s touto naložit.

Velitel sektoru 2: npor.Miler (?) v. r.

Sekretariát ministerstva národní bezpečnosti

Č. j. S-62851/601-51

Velitelství státní bezpečnosti zde

Uložení literární pozůstalosti po spisovateli Karlu Teige-ovi v Národním museu.

k č.j. A-7428/01/51 ze dne 18. prosince 1951.

Přílohy: 0.

Sekretariát ministerstva národní bezpečnosti sděluje, že k účelům dokumentárním, studijním, vědeckým a pod. jsou ve veřejných knihovnách ukládány i takové publikace, které nemají kladný poměr k našemu lidově demokratickému zřízení a jichž obsah, s hlediska současné potřeby nejširší veřejnosti je nevhodný a i závadný ve smyslu trestně právním. Je přirozeně učiněno správami těchto knihoven opatření, aby tyto publikace byly k dispozici jen pro úzce vymezený okruh prověřených osob, které potřebují do nich nahlížet vzhledem ke svému povolání.

V knihovně a literárním archivu Národního musea v Praze, jsou mimo jiné uloženy veškeré tiskoviny, které u nás vůbec kdy vyšly (jsou odváděny Národnímu museu jako povinné výtisky od doby vzniku této instituce); tamtéž jsou uloženy i cizojazyčné publikace pojednávající o všech uměleckých směrech, tedy i úpadkových a publikace s obsahem politickým všeho druhu (nejen některé spisy Trockého, ale i spisy jiných spisovatelů politické literatury vysloveně protisovětského zaměření). V literárním archivu jsou pak uloženy i takové literární pozůstalosti, jichž obsah je pravděpodobně při nejmenším stejně závadný jako literární pozůstalosti po zemřelém spisovateli Karlu Teige-ovi. Literární archiv Národního musea v Praze je u nás jediným ústředním, kde jsou literární pozůstalosti soustřeďovány a uchovávány a jeho správa poskytuje záruku, že tento materiál bude, aniž by byl jakkoliv zneužit, uchován pro budoucí generace. V této souvislosti je třeba se zmínit o tom, že správa literárního archivu opatruje též řadu literárních pozůstalostí úředně zapečetěných, jichž obsah je přístupný jen s výslovným svolením těch úřadů, institucí a pod., které pečetění provedly.

Pokud jde o literární pozůstalost Karla Teigeho, je třeba shodně s vaším názorem konstatovat, že tato je historickým dokladem literárních bojů vedených v první republice a že je ukázkou metod boje trockistů na kulturním poli proti sovětskému svazu a socialismu vůbec;

především právě proto je politickým požadavkem, aby tato literární pozůstalost byla jako celek uchována, aby tak na ní mohla být demonstrována zřůdnost a úpadkovost kapitalistického umění a aby pro povolane literární pracovníky byl uchován materiál, z kterého by čerpali poznatky potřebné při jejich úsilí o vytváření pokrokového názoru nového, socialistického člověka na umění. Předáním této literární pozůstalosti stranickým kulturním orgánům nebyl by shora zmíněný požadavek zajištěn, poněvadž v rámci stranického aparátu není instituce, která by byla pověřena podobným posláním. Proto sekretariát ministerstva národní bezpečnosti nesouhlasí s vaším návrhem v této věci učiněným a doporučuje, aby bylo uskutečněno původní zamýšlené řešení, t.j. předání celé literární pozůstalosti literárnímu archivu Národního musea v Praze.

Zmiňující se o právní povaze učiněného, popřípadě zamýšleného opatření sekretariátem ministerstva národní bezpečnosti výslovně zdůrazňuje, že v daném případě nejde o věc jejíž charakter je určen ustanovením §55 nebo §74 trestního zákona, ani zmíněné opatření nelze kryti ustanovením §12 odst. 1 vyhlášky ministerstva informací a osvěty č.59 (Ú.I.), které vysloveně postihuje rozšiřování tiskoviny. V žádném případě pak ani jinak obecný zájem zde dotčen není a vzhledem k navrhovanému řešení dotčen být nemůže. Přihlížejíce k platným zákonům nenalézáme tudíž v nich ustanovení, které by v tomto případě dovolovalo bezpečnostním orgánům disponovat s literární pozůstalostí Karla Teigeho, na niž z titulu jejího možného ohrožení a v souhlase s dědici, z popudu ministerstva školství, věd a umění právem si činí nárok správa knihovny a literárního archivu Národního musea v Praze. Proto se doporučuje, aby i ty části literární pozůstalosti, které byly z této odebrány, byly s jejich přesným soupisem proti potvrzení o převzetí vráceny; o jejich převzetí budiž požádán soud, popřípadě notář, k projednání dědictví příslušný.

Přednosta: npor. Srnec v. r.

Za správnost vyhotovení: Bělinová v. r.

Sekreteriát ministerstva národní bezpečnosti

Č. j. S -40393/602-52 Dne 11. března 1952

Velitelství státní bezpečnosti

zde.

Uložení literární pozůstalosti po spisovateli Karlu Teigovi v Národním museu.

K č.j. A-7428/01-51 ze dne 18. prosince 1951

Přílohy:0

Sekretariát ministerstva národní bezpečnosti, dodatkem ke svým dopisům ze dne 9. ledna 1952 č. S-62951/601-51 a ze dne 18. února 1952 č. S-62951/601-51, zasílá na vědomí tento obsah dopisu Archivního a studijního ústavu MNB, zaslaný ve shora uvedené věci sekretariátu ministerstva národní bezpečnosti:

“V říjnu 1951 obdržel zdejší ústav do opatrování ze sekretariátu VStB literární pozůstalost zemřelého trockisty, vedoucího tzv. uměleckého směru „surrealismu“ v ČSR, spisovatele Karla Teigeho. Jeho věci byly VStb zabaveny v bytě.

Materiál ve váze 3 až 4 q byl převzat ústavem v nepřehledném stavu, byl přezkoumán a přitom bylo zjištěno:

- a) neobsahuje žádné dokumenty státně bezpečnostního významu*
- b) skládá se z jeho knihovny (700 knih a brožur), z jeho vlastnoručně nebo strojem psaných výpisků z knih o nejrozmanitějších literárních proudech a jiné lidské tvůrčí činnosti (téměř 500 obalů výpisků popsaných věcnými hesly, obstojně přehledných) a z jeho rukopisů, knih, studií a jejich kartáčových obtisků (přes 50 kusů)*
- c) neobsahuje žádnou historickou korespondenci.*

Teigeho knihovna se skládá téměř výhradně z buržoasních úpadkových knih pornografických a erotických. Výpisky z knih, které Teige činil pro usnadnění své činnosti, rovněž nemají kladného významu. Pozůstalost jako celek odhaluje Teigeho, jako člověka životem a uměleckou činností zvrhlého a nepřátelsky založeného proti KSČ a SSSR. Zcela určitě nemá význam, aby zdejší ústav opatroval Teigovu pozůstalost.

Poněvadž jsem se dříve dozvěděl od VStb, že o pozůstalost jeví zájem kult. propagační oddělení aparátu ÚV-KSČ (s. poslanec Jiří Pelikán), navrhl jsem dne 2. 1. 1952 s. náměstkovi Baudyšovi, aby bylo po dohodě s aparátem ÚV-KSČ určeno místo, kde by pozůstalost byla uložena bez přístupu veřejnosti, nebo by bylo dovoleno odpovědné provedení skartace pozůstalosti mimo některých knih, které bychom založili do ústavní knihovny.

Soudruh Baudyš mě poté uložil, abych věc projednal s kult. propagační ÚV-KSČ. Obrátil jsem se na poslance Pelikána, jehož jsem informoval o obsahu pozůstalosti. Soudruh Pelikán sdělil, že do ústavu vyšle dva redaktory Tvorby, kteří by pozůstalost prohlédli, převzali zajímavější části pozůstalosti pro kult. prop. odděl. ÚV-KSČ a zbytek by bylo dovoleno zkartovat. Do ústavu však až dosud nikdo nepřišel. V poslední době byl ústav požádán sekretariátem VStb, aby po dohodě se sekretariátem MNB se s pozůstalostí provedla nějaká opatření, neboť prý o pozůstalost má zájem Národní muzeum v Praze.

Sekretariát ministerstva národní bezpečnosti připomíná znovu svůj dopis ze dne 9. ledna t. r. a žádá, aby k věci bylo mu sděleno Vaše stanovisko pokud možno v nejkratší době,

podle něhož by bylo možno učinit již konečné rozhodnutí. Podotýká se, že na dopis knihovny Národního muzea, ze dne 24. listopadu 1951, nemohla být dosud, vzhledem k Vašemu prodlení zaslána odpověď.

A-7428/01-51 22. března 1952

Sekretariát MNB.

Předmět: Uložení literární pozůstalosti po spisovateli Karlu TEIGEOVI v Národním museu.

K č. j.: S-40393/602-52

K Vašemu přípisu ze dne 11. března 1952 týkající se uložení pozůstalosti po spisovateli Karlu Teigeovi sděluji, že stanovisko velitele státní bezpečnosti je takové, aby pozůstalost byla předána propagačnímu oddělení ÚV KSČ.

Velitel sekretariátu V-Stb

šstržm. Makovský

(Zumr, 1996, s. 11-13)

Tímto dopisem končí jakékoliv zprávy o osudu Teigeho pozůstalosti. Celkově se dozvídáme, že pozůstalost je dosti pokleslého rázu, dokonce až pornografického. Z dokumentů je patrné, že tehdejší režim byl rozhodnut Teigeho nevydat a dokonce uvažoval o skartaci některých materiálů. Na rozhodujících úředních místech se pokoušeli všemi způsoby zabránit přístupu veřejnosti k jeho tvorbě a chtěli pouze zanechat přijatelnou literaturu, která by ideově odpovídala tehdejšímu režimu.

O tom, co bylo nakonec ze zabavené (i nezabavené) pozůstalosti deponováno v archivu Národního muzea, existuje sice podrobný zápis až z roku 1966, uložený v Památníku národního písemnictví, z něhož vyplývá – jak to shrnula Alena Nádvorníková: „Zbytek knih z obou bytů byl převzat v roce 1952 do archivu Národního muzea a posléze nakonec, v témže roce, tam přešlo i to, co původně zabavila StB. Údajně šlo o 551 knih a 627 svazků výpisků, které byly až do roku 1962 zapečetěny. Valná část pozůstalosti, především písemností a koláže, je tak dnes v Památníku (mnohé se ztratilo), který ji převzal v roce 1962, zatímco okleštěný korpus jedinečné Teigeho knihovny je v majetku Národního muzea.“ (Zumr, 1996, s. 13) Avšak z aktualizovaných informací (Ex libris, 2015, s. 218-219) vyplývají odlišné závěry: jestliže byla v roce 1954 zakoupena větší část Teigeho knihovny, těžko mohly být „zbývající“ knihy převzaty v r. 1952 do archivu Národního muzea.

Teigeho přátele a později jeho obdivovatelé se opakovaně pokoušeli vypátrat, kde se nachází jeho „ztracená“ pozůstalost. Tento fakt samozřejmě nemohl uniknout státní bezpečnosti, jak je patrné z níže uvedeného záznamu.

“JAKOBSON i jeho manželka se při své návštěvě zajímali o věci kolem smrti trockisty Karla TEIGEHO a kolem jeho pozůstalosti. Od odjezdu JAKOBSONA bylo zjištěno, že se projevuje u některých našich kulturních pracovníků snaha znovu vydat v tisku některé věci TEIGEHO a rehabilitovat surrealismus jako určitý směr v umění. Agenturní cestou bylo zjištěno, že JAKOBSON při svých návštěvách se sešel s lidmi, u kterých se tyto snahy projevují. Sešel se se surrealistou Vratislavem EFFENBERGEREM, který patřil do poslední skupiny surrealistů-trockistů kolem Karla TEIGEHO a byl pověřen závětí milenky Karla TEIGEHO až k tomu bude vhodná doba. JAKOBSON slíbil EFFENBERGEROVI zaslat dopisy TEIGEHO, které jsou jeho vlastnictvím. Dále měli projednat vydání TEIGEHO spisů v zahraničí.

JAKOBSON se též sešel s ředitelem nakladatelství Svazu spisovatelů Ladislavem FIKAREM, který rovněž patřil do skupiny trockistů v Mladé frontě, vedené Karlem TEIGEM. Dle agenturního zjištění hovořil FIKAR s JAKOBSONEM o vydání TEIGEHO věcí a sdělil agentu >Blískovi<, že pro toto vydání sondují půdu, že snad někde s tím prorazí.”(Zumr, 1996, s. 13-14)

Dalším z těch, kteří se snažili zachránit Teigeho pozůstalost, byl Vratislav Effenberger, jenž vzpomíná: “ V r. 1952 obrátil jsem se na tehdejší ředitelku Zemského musea dr. J. Václavkovou se žádostí, aby z titulu odborného zájmu, který tato instituce projevovala o nezabavenou část Teigovy knihovny a literární pozůstalost, se pokusila nalézt způsob, jakým by bylo možné uplatnit vědeckou autoritu státního archivního orgánu v třeba jen rámcové evidenci o zabavených Teigových spisech, ohrožených nebezpečím, že budou v administrativních přesunech poztráceny. Nabízel jsem dr. Václavkové orientační soupis rukopisné pozůstalosti, které tehdejší MSB zabavilo v pracovnách K. Teigeho a E. Ebertové. K předání tohoto soupisu jsem však už nebyl vyzván.

Teprve na jaře 1964, v souvislosti s připravovaným výborem z díla Karla Teigeho v nakladatelství Československý spisovatel, dostala editorská skupina této edice věrohodnější zprávy o osudu Teigových spisů ze strany vedení Literárního archivu Památníku národního písemnictví. Literární archiv, který v minulých letech pátral po nezvěstných rukopisech, byl z kompetentních míst informován v tom smyslu, že zásah MSB proti bytům K. Teigeho a E. Ebertové byl nezákonným přehmatem a že zabavený materiál byl pravděpodobně po

prověření z bezpečnostního hlediska shledán bezpředmětný a zlikvidován. Z rozsahu a povahy materiálu, který byl v listopadu 1952 Literárnímu archivu předán ministerstvem státní bezpečnosti s označením "Teigova literární pozůstalost" a jenž byl nedávno uvolněn ke studijním účelům, vyplývá, že alespoň část Teigových rukopisů, zabavená z jeho pracovny, zničena nebyla." (Teige, 1966, s. 330-331)

V roce 2013 Knihovna NM dostala dar od Teigeho příbuzných. Jednalo se o cizojazyčné Teigeho výtisky a knihy o něm vydané u nás a v cizině z druhé poloviny 20. století. (Ex libris, 2015, s. 218-219)

3. 3 Zabavené knihy – Knihovna Památníku národního písemnictví

Informace ohledně uložení Teigovy pozůstalosti do Památníku národního písemnictví provázejí určité nejasnosti a zmatečnost v dataci. Je to způsobeno i tím, že do archivního fondu, kde měla být pouze uložena Teigova literární pozůstalost, byly zařazeny také „drobné tisky“ (např.: *Bulletin surrealismu*, Roman Jakobson – *Co je poesie?*, Jiří Kroha – *Bytová otázka v SSSR?*). Pokusím se tedy o chronologický popis uložení Teigeho pozůstalosti do Památníku národního písemnictví a vyjasnit případné nesrovnalosti.

V roce 1952 předalo ministerstvo část pozůstalosti literárnímu archivu Národního muzea a v roce 1966 dostal literární archiv Památníku národního písemnictví od Státního archivu jako dodatek ještě tři krabice Teigových písemností (několik rukopisů a rukopisné poznámky). Přes veškeré urgency ze strany Teigeho blízkých spolupracovníků, literárního archivu Národního muzea a později Památníku národního písemnictví se stále nedařilo získat kompletní Teigovu pozůstalost. Lze se tedy domnívat, že byla z části zničena. Torzo Teigovy pozůstalosti, které vlastní literární archiv PNP, je uloženo pod přírůstkovými čísly 1/55 – 75/98. Soupis pozůstalosti zachycuje stav fondu k roku 1968 (72 kartónů) (Hamanová, 1968, s. 3).

„V roce 1994 převzala od Státního ústředního archivu Knihovna PNP 511 svazků knih z Teigeho knihovny. Tato část byla identifikována jako konfiskát a do SÚA se dostala pravděpodobně po zrušení Ústřední knihovny Ministerstva vnitra v 50. letech 20. století. Teigeho literární pozůstalost je uložena v LA PNP a jedná se o 91 kartonů z let 1900-1951.“ (Ex Libris, 2015, s. 219) Na rozdíl od tohoto tvrzení uvádím, že ve skutečnosti knihovna PNP v 90. letech přijala od Národního archivu 290 svazků Teigeho pozůstalosti.

V PNP se nachází v oddělení uměleckých sbírek také rozsáhlá sbírka Teigových výtvarných prací. Obsahuje celkem 902 položek. Nejvýznamnější je soubor 338 koláží, kromě nich jsou to dále kresby, akvarely, linoryty, ale také např. fotografie koláží, nátisky, návrhy obálek a návrhy typografických úprav atd. Do sbírky PNP se Teigeho výtvarné dílo dostávalo ve třech fázích. V roce 1972 to bylo 486 prací, převážně koláží, zakoupených od dědiců díla Teiga (Olga Hilmerová, Miloš Aulický a Zbyněk Aulický). V roce 1976 byl fond doplněn nákupem 10 prací; jednalo se o kresby, akvarely a olejomalbu. V roce 1997 byl fond rozšířen o další výtvarné práce, např. menší soubor koláží, kresby, nátisky a typografické návrhy, z oddělení Literárního archivu PNP. (Teige, 2016, s. 10)

3. 3. 1 Analýza Teigovy pozůstalosti v PNP

Tato analýza by měla přispět k objasnění tematických okruhů zabavených knih. Bude se týkat tří časových období (1900-1920, 1921-1940, 1941-1951) a bude provedena v návaznosti na Teigeho život.

Z prvního období (1900-1920) pochází 27 knih převážně politicky zaměřených na komunismus, bolševismus a knih s tematikou první světové války. Část knih je v němčině a jedna v angličtině (stručná anglická gramatika s cvičeními). Podstatná část knih z tohoto období je od Nikolaje Ivanoviče Bucharina. – *Třídní boj a revoluce v Rusku* (1919), *Od diktatury imperialismu k diktatuře proletariátu* (1920), *Program komunistů (bolševiků)* (dvě vydání 1919 a 1920) a *Anarchismus und wissenschaftlicher Kommunismus*. N. I. Bucharin byl bolševický revolucionář, sovětský politik, filosof, žurnalista a spisovatel, byl členem politbyra a ústředního výboru, předsedou kominterny a šéfredaktorem stranických novin *Pravda*. Roku 1938 byl popraven ve 4. procesu během Stalinových čistek. Čtvrtý proces byl namířen proti členům Pravavicově trockistickému antisovětskému bloku, kteří byli považováni za protisovětské spiklence. (Nikolaj Bucharin, 2016)

Další knihou z tohoto souboru je od Karla Marxe *Lohn, Preis und Profit* z roku 1910. Jednalo se o ekonomickou přednášku, kterou měl K. Marx 26. června 1865. Text přeložil E. R. Bernstein. Četnější zastoupení má v tomto souboru Hugo Sonnenschein neboli Sonka. V Teigově pozůstalosti jsou knihy jak pod Sonnenscheinovým jménem, tak i pod jeho pseudonymem. Je zde celkem pět knih a všechny jsou v němčině, ačkoliv Sonka byl Čech.

Druhý okruh (1921-1940) čítá celkem 55 čísel časopisů či revue a 111 knih. Své zastoupení v časopiseckém souboru mají tituly *Akce*, *Čin*, *Dav*, *Doba*, *Haló magazin*, *Iskusstvo: organ sojuzov sovětských chudožnikov i skulptorov*, *Kmen*, *Komunistická revue*, *Levá fronta*, *Magazin d. p.*, *Marxistická revue*, *Masarykův sborník*, *Mladá kultura*, *Naše*

cesta, Nové Rusko, Odeon, Que faire?, Slunce, Sociologická revue, Stěžeň, Tvář, Za proletarskoje iskusstvo a Země sovětů. V některých z těchto časopisů Teige pracoval nebo zde byly vydány jeho články. Například v časopise Nové Rusko, které vydávala Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, jejímž členem Teige byl a se kterou se zúčastnil cesty do Ruska v roce 1925. V Haló novinách, které vydávaly Haló magazín, Nezval ohlásil rozpad Surrealistické skupiny.

Z knižní oblasti se chci zabývat pouze několika jmény, která jsou možným důvodem zabavení knihovny. Dále pak Teigovými díly, které jsou v PNP uloženy a připojit k nim komentáře od Mojmíra Grygara z jeho článku *Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře*. Z Teigeho devětsilského období zde naleznem knihy jeho přátel, například od J. Honzla *Sláva a bída divadel: režisérův zápisník* a *Sovětské divadlo* s věnováním Teigemu, od J. Wolкера *Těžkou hodinu* či programy z divadla D36 a D37, které založil Emil František Burian. V návaznosti na Teigeho vztah k surrealismu v pozůstalosti nalezneme Bretonovy texty *Co je surrealismus?: tři přednášky o vývoji surrealismu, o surrealistické situaci objektu a politické posici dnešního umění*, od B. Brouka *Poslední dnové etiky* s věnováním a Teigeho podpisem.

V Teigeho knihovně má nezastupitelné místo s jedenácti knihami Lev Trockij. Jedná se o *Poučení z Října, Kam spěje Anglie?, Co je permanentní revoluce?, Zfalšovaná revoluce* či o *Moje paměti: pokus o vlastní životopis* atd. Lev Trockij, celým jménem Lev Davidovič Trockij, byl bolševický revolucionář a marxistický teoretik. Vedle Lenina, se kterým se názorově shodoval, byl hlavní postavou Říjnové revoluce v roce 1917. Po smrti Lenina a nástupu Stalina se Trockij ocitl na opačném názorovém poli. Byl označen za nepřítele lidu, agenta tajných služeb kapitalistických zemí a strůjcem puče, jehož cílem bylo zničení SSSR. Jeho hlavní myšlenkou byl trockismus, jakožto odnož marxismu, a měl sloužit jako protiváha stalinismu. (Lev Davidovič Trockij, 2016) Podobně jako Trockij také Teige byl označen za nepřítele lidu, protože nesdílel oficiální názory vedení KSČ a nebál se je veřejně vyslovovat. Svým počínáním a názory odlišnými od socialistického smýšlení se stal stejně nepohodlným jako Trockij. Do jaké míry, o tom svědčí následující ukázka z již výše uvedeného názvu článku.

Grygarův článek *Teigovština* otištěný v *Tvorbě* je výstižnou ukázkou nenávisti socialistického režimu k Teigemu: „ *Tento vyprahlý intelektuál, který viděl obrovský budovatelský rozmach mladé sovětské republiky a který svým mechanicky myslícím mozkiem nebyl s to pochopit jeho smysl, tvrdil, že >>SSSR je především jedinou obrovskou továrnou...Továrna, obrovský socialistický trust. Amerikanisované Rusko. Socialisovaný,*

socialistický amerikanismus. Moskva je hlavním štábem nejslavnější bitvy: je centrálním motorem, ženoucím celý sovětský systém, je laboratoří, kde s vědeckou přesností vypracovává senový společenský řád<< (Z knihy >>Sovětská kultura<<). Tato představa obrovské rachotící strojové robotárny, ve které je člověk pouhou mechanickou součástí a spíše prostředkem než cílem, plně odpovídá maloměšťáckému >>radikálovi<<. “[...], V Teigově knížce >>Sovětská kultura<< (1928) se dočteme o všem možném, jenom ne o skutečné sovětské kultuře. Teige se zde obšírně zabývá kdejakým >>avantgardním<< kosmopolitickým a formalistickým směrem v malířství, architektuře, výtvarné výchově, kinematografii a knižní grafice v SSSR, hnidopišsky registruje každý výstřední zjev, vyrostlý z maloměšťáckého radikalismu, vše, co stálo v odporu proti zájmům sovětského lidu a vlády. Pln zloby však odsuzuje ideové, realistické umění, pro které nenalézá než slova nejhoršího opovržení a odsudku. Nebudeme zde rozebírat všechny jeho nesmírně omezené urážky sovětské vlády a skutečné sovětské kultury, ale zastavíme se pouze u jednoho Teigeova tvrzení, které nám charakterizuje reakčnost jeho názorů výmluvněji než dlouhé vysvětlování. Teige nenáviděl srozumitelné, ideové a realistické umění. Zejména útočil na sovětské pokrokové malíře, jež s oblibou obviňoval z kariérismu a z pochlebování režimu, a ve svém odporu k představitelům sovětské vlády prohlásil: >>Je přece totéž, malují-li malíři Hindenburga, Focha či Stalina. << [...] Je to přesvědčivý dokument o hrůze měšťáckého cynismu a o nebezpečí, které se skrývá za nevinně se teorií bezobsažného formalistického umění.” (Grygar, 1951a, s. 1009)

K Teigeho knize Vladimir Majakovskij: k historii ruského futurismu se Grygar vyjádřil takto: „ Teige – jako i v jiných případech – má i zde tu hanebnou >>zásluhu<<, že je u nás hlavním propagátorem a původcem nesprávných, sektářských, formalistických a kosmopolitických výkladů Majakovského tvorby. Teige okamžitě vytušil, že pro jeho cíle bude prospěšné zneužít gigantické osobnosti tohoto >>největšího a nejnadanějšího básníka sovětské epochy<<. Proto o něm napsal řadu článků. [...] Smysl těchto prací o Majakovském lze stručně shrnout do několika bodů. Především se zde Teige úporně snažil >>dokázat<<, že Majakovskij vyrostl z futurismu, který se stal pro něho >>odrazovým můstkem<< a je s ním organicky spjat, čímž se prý zásadně lišil od těch sovětských básníků, kteří jsou >>na výsluní režimu<<. Za druhé nestoudně prohlašoval Majakovského za obrazoborce staré, >>přežilé<< puškinské veršové tradice, za třetí pomlouval jeho vrcholné porevoluční období jako zřejmý pokles jeho tvorby, vynucený revolucí, a za čtvrté se snažil – dovolávaje se zrádce Bucharina – obrátit pozornost na ty části rané tvorby Majakovského, které byly zčásti zasaženy formalistickými vlivy.” (Grygar, 1951b, s. 1036) Článek Mojmir Grygara obsahoval

řadu věcných nesrovnalostí, spíše se jednalo o účelové a manipulativní formulace např. ohledně Majakovského futurismu, jenž byl a je pokládán za spoluzakladatele futurismu.

V neposlední řadě je třeba uvést zastoupení Závěše Kalandry v Teigeho knihovně s jeho knihy *Zapovězená Ženeva, Znamení Lipan a České pohanství*. Osud Z. Kalandry předznamenával mnohé události v nejbližších dnech a měsících. Nikdo z předválečné avantgardy si totiž nemohl být jist svým životem. V listopadu 1949 byl Kalandra zatčen a v červnu o rok později společně s Miladou Horákovou popraven v režimem vykonstruovaném případě. Byl označen jako vedoucí osobnost trockistické skupiny. (Závěš Kalandra, 2016)

Třetí soubor knih pochází z let (1941-1951). Skladba této části knihovny se týká témat druhé světové války a jejího dopadu na společnost. Nevelký je soubor knih z poválečného období. Zajímavostí je patnáctistránková práce Josefíny Nevařilové *Švýcarské ústavy pro mládež a zejména ústavy nápravné výchovy z roku 1949* s věnováním Teigemu na obálce: „*Drahému Karlovi z celého srdce jeho Josefína. Červenec 1949*“. Objevují se zde opět práce Karla Marxe a nově i Vladimira Iljiče Lenina. Jsou v angličtině a převážně ze 40. let 20. století. Vše bylo vydáno v Londýně nakladatelstvím Lawrence a Wishart.

Z provedené analýzy vyplývá, že v zabaveném souboru jsou převážně knihy autorů – Trockého, Bucharina, Kalandry, Václava Černého atd., tedy těch, kteří byli označeni komunistickou stranou za ideologicky nevyhovující. Analýzou zabaveného souboru rovněž získáváme doklad dobové společensko-politické situace. Profil Teigovy knihovny, která by mohla být pokládána za reprezentativní vzorek určité společenské skupiny (pokrokových levicových intelektuálů) se však vymyká, a to zde dvou důvodů. Jednak byl Teige veřejnou osobností s mezinárodním renomé (což dokládají časté dedikace od zahraničních autorů) a jednak byl mimořádně erudovaný a jazykově disponovaný (četl knihy v němčině, angličtině, ruštině či francouzštině).

4. Závěr

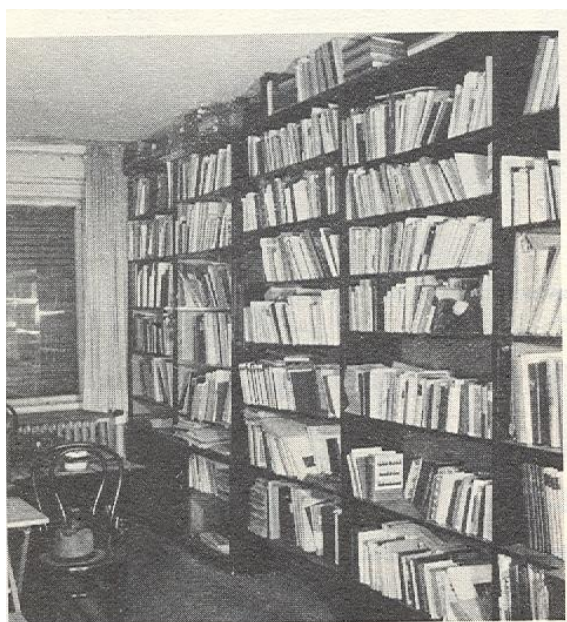
Pestrý život a rozmanité dílo Karla Teigeho má mnoho různých faset. Teige stál u zrodu jedné z nejznámějších skupin levicové avantgardy Devětsil. Jako její člen spolupracoval s mnoha dnes oceňovanými spisovateli a umělci, kteří se podíleli na organizaci četných kulturních událostí v oblasti výtvarného umění, literatury, divadla, architektury a designu (zvláště knižního). Rovněž spolupracoval se zahraničními umělci (zmiňme např. výstavu Archipenko), podílel se také na výuce ve výtvarné škole Bauhaus. Teige se věnoval všem těmto oblastem kultury, které hodnotil a kritizoval a také o nich teoretizoval, což dokládá jeho erudovanost a intelektuální zdatnost. Podílel se také na formulování Manifestu poetismu – programovém textu Devětsilu. Na přelomu 30. let do Teigova myšlení i díla pronikly nové ideje spjaté s tvorbou francouzských surrealistů. Teige se nejdříve stavěl odmítavě k tomuto směru, ale po tom, co ho zaujaly Bretonovy manifesty a umění dalších francouzských surrealistů, svůj původní názor přehodnotil. Surrealistická skupina, jejímž členem byl i Teige, prošla četnými dramatickými změnami až k rozpadu, jednostranně vyhlášeném Nezvalem. Další generace surrealistů, kteří se shromáždili kolem Teigeho v posledním roce jeho života, začala vydávat cyklus sborníků *Znamení zvěrokruhu*. Tento cyklus, který je v literatuře označován za samizdatový, i když tato kritéria řádně nesplňuje, poskytl Teigemu publikační prostor mimo oficiální média. (Lonská, 2010, s. 15) V posledním čísle sborníku (*Štír*) byla otištěna část Teigeho *Fenomenologie*, kterou již nestihl dokončit. Teige během života, kromě teoretických a publicistických prací, vytvořil 300 koláží, které jsou uloženy v US PNP.

Teigeho postoje, co se týče politického přesvědčení, byly konsistentní, tj. Teige nikdy nezměnil svou levicovou orientaci. Nebál se vyjádřit svůj názor a kritickým očima se podívat na skutečnosti, se kterými nesouhlasil. Tato jeho nebojácnost a odhodlanost vyvolala nenávisť představitelů tehdejšího komunistického režimu, kterému údajně podrýval autoritu a mylně informoval společnost o pravdě, jak Grygar uvádí ve svém článku:

„ Podívejme se nejdříve na Teigeho nenávistný poměr k Sovětskému svazu. Je to důležité proto, že láska k Sovětskému svazu je neodlučitelnou součástí proletářského internacionalismu a vlastenectví, nejspolehlivějším prubířským kamenem pokrokovosti a drahocenným statkem, který je třeba – jak nám ukládá soudruh Gottwald, chránit jako oko v hlavě.“[...], Bude úkolem podrobnějšího rozboru jednotlivých umění, abychom do dna odhalili všechny důsledky této zhoubné ideologie. Boj proti ní patří k zákonitosti vývoje naší socialistické kultury [...] Neustálé zvyšování bdělosti na ideologické frontě, bolševická kritika a sebekritika, osvojování si všeho bohatství našeho kulturního dědictví, jak k tomu dal pokyn

soudruh Gottwald svým památným projevem při zahájení jiráskovské akce – to je cesta boje proti všem zbytkům teigovštiny, cesta boje za neustálé zvyšování úrovně našeho umění. A především cesta nejvyspělejší kultury světa, kultury vítězné země socialismu, nám k tomuto boji dává příklad i ideovou výzbroj.“(Grygar, 1951c, s. 1062)

Cílem bakalářské práce bylo popsat proces rozdělení Teigeho knihovny a charakterizovat její fragment včetně archivní pozůstalosti uložené v LA PNP. Z uvedených dokumentů vyplývá, že po smrti Teigeho byla část pozůstalosti nejprve zabavena a uložena na Ministerstvu národní bezpečnosti a že se vedly dlouhé diskuse o tom, jak s „kontrabandem“ naložit. Dále, že o uložení zabavených archiválií i knih do svých sbírek usilovalo Národní muzeum. Ve zjištěných dokumentech však žádné rozhodnutí o definitivním uložení nebo likvidaci zabavených knih a archiválií uvedeno není. Z informací nově vydané publikace Knihovny Národního muzea *Ex libris... Ex bibliotheca. Knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé* jsme se dozvěděli, že Knihovna z Teigovy pozůstalosti zakoupila od příbuzných v roce 1954 3 828 knih. Do knihovny Památníku národního písemnictví se soubor zabavených knih (290 sv.) dostal až v devadesátých letech prostřednictvím Státního ústředního archivu. Důvodem rozdělení Teigovy knihovny bylo separovat ideologicky závadnou literaturu od ostatní knihovny. Během domovní prohlídky, provedené po Teigově smrti, byly z původního celku vybrány „závadné“ knihy. Soubor těchto knih lze charakterizovat jako tematicky nepřiliš různorodý, orientovaný především na politickou literaturu. Cenné jsou v něm některé jednotliviny (např. časopis *Veš* vydávaný v

Knihovna Karla Teigeho po vydrancování Státní bezpečností. Snímek Olgy Hilmerové z roku 1951.

Berlíně, dedikace přátel a autorů blízkých Teigovi, spisy Bucharina, Lenina a Trockého). Co se týče provenience knih zabaveného souboru lze konstatovat, že některých z nich Teige původním majitelem nebyl. Jedná se knihy dedikované jiným osobám (Evě Ebertové, Konstantinu Bieblovi a dal.).

Jak vypadala knihovna po zásahu Státní bezpečnosti, dokumentuje fotografie Olgy Hilmerové.(Karel Teige 1900-1951, 1994)

Kromě posmrtné návštěvy Státní bezpečnosti v bytě Karla Teiga, existovaly za jeho života hrozby větší: „*Je možné, že architekt Jiří Kroha, na něhož se dříve Teige obracel jako na dávného přítele, a taky snad Nezval zadrželi za Teigova života ruku Státní bezpečnosti před nejhorším; oba měli údajně dost velké slovo.*“ (Nádvorníková, 1998, s. 122). Jednalo se o pronásledování příznivců Trockého či jednotlivců, označených nálepkou trockismu, mezi které Teige patřil.

V souvislosti s předčasnou Teigovou smrtí a osudem jeho pozůstalosti vyvstávají četné otázky, v této bakalářské práci byla částečně zodpovězena jen jedna dílčí, týkající se Teigovy osobní knihovny a jejího dalšího osudu po Teigově smrti.

Seznam literatury

BEDNAŘÍKOVÁ, Hana, 2013. Karel Teige v kontextech ruské avantgardy 20. a 30. let: k vyvojové dynamice Teigeho estetických a uměleckých koncepcí. *Slavica litteraria* [online]. 2013, **16**(1 - 2), 23 - 34 [cit. 2016-04-25]. ISSN 1212-1509.

Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11222.digilib/129109>

BYDŽOVSKÁ, Lenka a Karel SRP (eds.), 1996. *Český surrealismus, 1929-1953*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1996. ISBN 80-720-3011-6.

DLUHOSCH, Eric a Rostislav ŠVÁCHA (eds.). *Karel Teige, 1900-1951: l'enfant terrible of the Czech modernist avant-garde*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, (c)1999. ISBN 02-620-4170-7.

Ex libris... Ex bibliotheca. Knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé, 2015. Praha: Národní muzeum, 2015. ISBN 978-80-7036-468-0.

GRYGAR, Mojmír, 1951a. Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře. *Tvorba*. 1951, **10**(42), 1008 - 1010.

GRYGAR, Mojmír, 1951b. Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře. *Tvorba*. 1951, **10**(43), 1036 - 1038.

GRYGAR, Mojmír, 1951c. Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře. *Tvorba*. 1951, **10**(44), 1060 - 1062.

HAMANOVÁ, Růžena, 1968. *Karel Teige /1900-1951/ Literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1968.

Jarmark umění. 1994, (9).

Karel Teige, 1900-1951, 1994. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1994.

Karel Teige: Plochy snů, 2016. Praha: Galerie Smečky, 2014. Katalog z výstavy Galerie Smečky, 10. 12. 2014-31. 1. 2015.

KOSATÍK, Pavel, 2011. *České okamžiky*. Praha: Torst, 2011. ISBN 978-80-7215-413-5.

LONSKÁ, Pavlína, 2010. *Význam ilustrace v českých samizdatových edicích*. Praha, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Dostupná z: https://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONF38FA66C12EBF49697E6FE3EB43B1149/zzp/detail/88435/?back_id=7

NÁDVORNÍKOVÁ, Alena, 1998. *K surrealismu*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-721-5071-5.

NEZVAL, Vítězslav (ed.), 1930. *Zvěrokruh*. 1930, **1**(1).

PODZEMSKÁ, Lucie, 2011. *Časopis revue Devětsil v kulturním kontextu své doby*. České Budějovice, 2011. Bakalářská práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav Bohemistiky. Dostupná z: [http://theses.cz/id/mdknac/Bakalarska_prace - Lucie Podzemska.pdf](http://theses.cz/id/mdknac/Bakalarska_prace_-_Lucie_Podzemska.pdf)

SEIFERT, Jaroslav, 1982. *Všecky krásy světa*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

SEIFERT, Jaroslav, 1999. *Všecky krásy světa*. Praha: Knižní klub, 1999. ISBN 80-7176-995-9.

TEIGE, Karel, EFFENBERGER, Vratislav (ed.), 1966. *Vývojové proměny v umění*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1966. Orientace (Nakladatelství československých výtvarných umělců).

TOMEČKOVÁ, Adéla, 2009. *Karel Teige a architektura*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Katedra Estetiky. Dostupná z: [https://is.muni.cz/th/216545/ff_b/Karel Teige a architektura.txt](https://is.muni.cz/th/216545/ff_b/Karel_Teige_a_architektura.txt)

WIENDL, Jan, 2014. *Hledači krásy a řádu: studie a skici k české literatuře 20. století*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. ISBN 978-80-7308-505-6.

WIENDL, Jan, ed, 2015. *Čtení o Karlu Teigovi: vize, realizace, divergence 1919-1938*. Praha: Institut pro studium literatury, 2015. Antologie. ISBN 978-80-87899-27-4.

ZUMR, J. a Stanislav DVORSKÝ, 1996. Karel Teige v archivech Státní bezpečnosti. *Jarmark umění*. Praha: Společnost Karla Teiga, 1996, č. 11-12.

Internetové zdroje

Česko, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesko#Novov.C4.9Bk>

Konstruktivismus, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Konstruktivismus>

Lev Davidovič Trockij, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Lev_Davidovi%C4%8D_Trockij

Nikolaj Bucharin, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Nikolaj_Bucharin

Provenio [online]. Praha: Národní muzeum, 2012 [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <http://www.provenio.net/index.php/cz/>

Purismus, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Purismus_%28architektura%29

Rusko, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rusko#Rusk.C3.A9_imp.C3.A9rium

Tvrdošíjní, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tvrdo%C5%A1%C3%ADjn%C3%AD>

Záviš Kalandra, 2016. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vi%C5%A1_Kalandra